

WOMEN
AGAINST
VIOLENCE
EUROPE

A biztonság mint a gyermek legfőbb érdeke

Az áldozatbarát bírói gyakorlat eszköztára
a szülői felügyeleti és kapcsolattartási ügyekhez

KÉSZÜLT A BIZTONSÁGOS ÉS MEGERŐSÍTŐ KÖRNYEZET
TEREMTÉSE A GYERMEKEK SZÁMÁRA CÍMŰ PROJEKT KERETÉBEN

Safeguarding and
Empowering Children

IMPRESSZUM

A biztonság mint a gyermek legfőbb érdeke – Az áldozatbarát bírói gyakorlat eszköztára a szülői felügyeleti és kapcsolattartási ügyekhez

KÉSZÜLT A BIZTONSÁGOS ÉS MEGERŐSÍTŐ KÖRNYEZET TEREMTÉSE A GYERMEKEK SZÁMÁRA CÍMŰ PROJEKT KERETÉBEN

Kiadó: WAVE – Women against Violence Europe, Bacherplatz 10/6, A-1050 Bécs

WAVE Információs Központ: Hétfőtől csütörtökig: 9:00-17:00, pénteken: 9:00-15:00

Telefon: +43-1-548 27 20

E-mail: office@wave-network.org

Honlap: www.wave-network.org

ZVR: 601608559

Szerzők: Tooba Abbasi, Valentina Andrašek, Branislava Aradžan, Adrienne Barnett, Kim Fawcett, Kristina Kulić, Lara Dimitrijević, Pap Enikő, Britta Schlichting, Irmes Schwager, Sibylle Stotz

Projektkoordinátor: Branislava Aradžan

A WAVE alábbi munkatársainak támogatásával: Yasmine Aburaya, Alexandra Legentil

Grafikai tervezés: Monika Medvey

A kiadás helye és éve: Bécs, Ausztria, 2023

Jelen kiadvány a *Safety as the best interest of the child – Toolkit for victim-friendly judicial practice in child custody, contact and visitation matters* című kiadvány fordítása alapján készült.

Ez a kiadvány az Oak Foundation pénzügyi támogatásával készült, a Biztonságos és megerősítő környezet teremtése a gyermekek számára című projekt keretében. A kiadvány tartalmáért kizárólag a szerzők felelnek, az nem feltétlenül tükrözi az Oak Foundation hivatalos politikáját vagy véleményét/álláspontját és nézeteit.

A biztonság mint a gyermek legfőbb érdeke

Az áldozatbarát bírói gyakorlat eszköztára a szülői felügyeleti és kapcsolattartási ügyekhez

Előszó	4
I. Bevezetés: problémák és kihívások a gyermekbarát szülői felügyeleti eljárások és kapcsolattartási jog vonatkozásában	5
II. Terminológia	7
III. Nemzetközi és európai jogi keret	8
1. A gyermekek védelmére vonatkozó alapvető emberi jogok és alapelvek a szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárások és határozatok kapcsán	8
1.1 A gyermek legfőbb érdeke	8
1.2 A gyermek joga az erőszakkal, elhanyagolással, rossz bánásmóddal és/vagy kizsákmányolással szembeni védelemhez	9
1.3 A gyermek meghallgatáshoz és a véleményének figyelembevételéhez való joga	10
1.4 A gyermek joga, hogy jogairól gyermekbarát nyelven tájékoztatást kapjon	11
1.5 A szülőktől való elválasztás, a szülői jogok korlátozása a gyermek érdekében. Az áldozatok jogainak és biztonságának garantálása a szülői felügyelet és a kapcsolattartás vonatkozásában	11
1.6 A gyermek különleges védelemhez és támogatáshoz való joga	12
1.7 Kockázatértékelés és kockázatkezelés	12
1.8 Gyermekbarát igazságszolgáltatás	13
2. Az anyák védelmére vonatkozó alapvető emberi jogok és alapelvek a szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárások és határozatok kapcsán	13
2.1 A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak minden formája elleni védelemhez való jog	13
2.2 Az áldozatok jogainak és védelmének biztosítása a szülői felügyelet és kapcsolattartás vonatkozásában	14
2.3 A speciális védelemhez és támogatáshoz való jog	14
2.4 Kockázatértékelés és kockázatkezelés	15
2.5 A kötelező alternatív vitarendezés tilalma	15
3. Nemzetközi esetjog	16
IV. A káros gyakorlatok feltérképezése a szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárásokban	17
A gyermekek jogai és a nők jogai közötti kapcsolat hiánya	18
Kényszerláthatás	19
Újbóli áldozattá válás a kapcsolattartás (láthatás) során	20
Az újbóli áldozattá váláshoz hozzájáruló néhány gyakori tényező	20
Mediáció és egyéb vitarendezési eljárások	21
A szülői elidegenítés (PA) vagy a szülői elidegenítési szindróma (PAS) elismerése/hivatkozásként használata	22
A gyermek állítólagos jogellenes külföldre vitele a szülő által	23
V. A gyermekbarát szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárások és döntések központi tényezői	25
A gyermekek joga ahhoz, hogy a bíróság a szüleiktől függetlenül meghallgassa őket.	
A gyermekek meghallgatásának kritériumai	26
Kockázat- és veszélyértékelés	26
Vizsgálati kritériumok a bíróság számára a szülői felügyeletre és a kapcsolattartásra vonatkozó határozatok meghozatalához, családon belüli erőszakos eseteknél	27
Kapcsolattartásra vonatkozó eljárások	28
Kizárólagos vagy közös szülői felügyelet?	28
VI. A családon belüli erőszak által érintett gyermekek védelmére vonatkozó európai ígéretes gyakorlatok a bírósági eljárások kapcsán	29
VII. Következtetések és ajánlások	33

Előszó

A WAVE (Women Against Violence Europe – Európai Nők az Erőszak Ellen) Hálózat 2022-ben indította el a gyermekek számára biztonságos és megerősítő környezet teremtését célzó projektet a gyermekek védelmének javítása és a gyermekbarátabb szülői felügyeleti eljárásokért folytatott nemzetközi mozgalompépítés erősítése érdekében. A projektben az alábbi WAVE-tagszervezetek vettek részt: az Autonóm Nőotthon Zágráb (AZKZ) Horvátországból, a NANE (Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen) Egyesület Magyarországról, az Autonóm Női Menedékházak (ZIF) Németországból, és a Nőjogi Alapítvány (WRF) Máltáról.

Ennek az eszköztárnak az összeállítása több mint egy évet felölelő folyamat volt. Mindannyian aktívan dolgoztunk a tapasztalatok összegyűjtésén, a szakértelem megszilárdításán és az ajánlások lehető legnagyobb gondossággal történő kidolgozásán.

Az eszköztár interdiszciplinárisan használható; mindazoknak szól, akik a nők és a gyermekek védelmével foglalkoznak. A célja, hogy rámutasson: hogyan kapcsolódik össze az erőszak elleni védelem és a szülői felügyeletre, kapcsolattartásra vonatkozó döntések – ideértve e döntések felülvizsgálatát és végrehajtását is – kérdése, és hogy biztosítsa is ezt a kapcsolódást. A dokumentum címzettjei az igazságügyben dolgozók – bírók, bíróság által kijelölt szakértők –, valamint egyéb olyan szakemberek és jogalkalmazók, akik részt vesznek a szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárásokban, döntéshozatalban, a döntések felülvizsgálatában és végrehajtásában. Ide tartozhatnak többek között a rendőrség, a gyermek- és ifjúságvédelmi szolgálatok munkatársai, a gyámhatóság, valamint azok is, akik közvetlenül az erőszak által érintett anyákkal és gyermekeikkel dolgoznak.

Számunkra, akik a területen aktívak, a szülői felügyeleti és kapcsolattartási jog témája a nők elleni erőszakkal összefüggésben olyan kérdés, ami régóta foglalkoztat és folyamatosan kihívások elé is állít bennünket, emellett fáradhatatlan elkötelezettséget követel tőlünk a képzések/érzékenyítés, az együttműködés és a beavatkozás terén egyaránt. Már a kiadvány elején fontos hangsúlyoznunk, hogy több területen is történt előrelépés: országos és nemzetközi hálózatokat hoztunk létre, helyi iránymutatásokat dolgoztunk ki, a kutatási bázist bővítettük, és jogi témájú projekteket is megvalósítottunk. Ezzel az iránymutatással/eszköztárral – igazodva a WAVE alapelveihez is, mely a hálózatépítésen keresztül történő megerősítés – szeretnénk támogatni és kiegészíteni mindazok – az Önök – munkáját, akik az erőszak által érintett nők és gyermekek érdekében a terepen dolgoznak.

A szerzők

I. Bevezetés: problémák és kihívások a gyermekbarát szülői felügyeleti eljárások és kapcsolattartási jog vonatkozásában

“A családon belüli erőszak következményeit és a gyermekekre gyakorolt hatását azok a bírók is félreértik és alábecsülik,¹ akik hajlamosak elsőbbséget biztosítani az apákkal való kapcsolattartásnak, és megítélni azt. A bírók nem teljesítik azon kötelezettségüket, hogy a gyermekeket a bántalmazástól megvédjék,² ha a bántalmazó apáknak felügyelet nélküli hozzáférést biztosítanak a gyermekeikhez, többek között olyan esetekben is, amikor a bírók megállapították, hogy fizikai és/vagy szexuális erőszak történt.”³ *Az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) a nők és lányok elleni erőszak témájával foglalkozó különmegbízottja: A szülői felügyeletre vonatkozó jelentés (2023), 4. o.*

Nemzetközi szinten egyre nagyobb figyelem irányul a párkapcsolati erőszak, a családon belüli erőszak és ezek gyermekekre gyakorolt hatásának problémájára, ideértve a szülői felügyeleti jog és a kapcsolattartás, láthatás kérdéseit is. A nemzetközi normák alapján a nők és gyermekek biztonságának biztosítása, az áldozatközpontú megközelítés alkalmazása⁴, valamint a gyermek legfőbb érdekének előtérbe helyezése mindig elsődleges szempont kell, hogy legyen a szülői felügyelet és láthatás rendezésére vonatkozó döntéseknél, minden más kritériumot megelőzve.⁵ Az Európa Tanácsnak a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról szóló Isztambuli Egyezménye számos országban jogilag kötelező érvényű, és az Európai Unió (EU) is ratifikálta az egyezményt. A párkapcsolati erőszak által érintett anyák és gyermekeik azonban sok éven és évtizeden át azzal szembesültek, ahogy még ma is, hogy a különböző hatóságok és intézmények, beleértve a bíróságokat is, nem ismerik el a bántalmazással kapcsolatos tapasztalataikat. Az erőszak által érintett nőket ellátó speciális támogató szolgálatok erre Európa-szerte felhívják a figyelmet. Az Isztambuli Egyezmény rendelkezéseit, ideértve a szülői felügyeletre és a kapcsolattartásra vonatkozó rendelkezéseket is, gyakran nem hajtják végre a tagállamokban. Az egyezmény végrehajtását figyelemmel kíséző független szakértői testület, a GREVIO⁶, rendre rámutat erre az országjelentéseiben.⁷ Az ENSZ-nek a nők és lányok elleni erőszak problémájával foglalkozó különmegbízottja a 2023. évi tematikus jelentésében szintén riasztó problémákra világított

1 Donna Martinson és Margaret Jackson, "Family violence and evolving judicial roles: judges as equality guardians in family law cases", *Canadian Journal of Family Law*, Vol. 30., 1. szám (2017), 11. o.

2 Adrienne Barnett, "Contact at all costs? Domestic violence and children's welfare", *Child and Family Law Quarterly*, Vol. 26. (2014), 439-462. o. Lásd még: J. Birchall és S. Choudhry (2018), "What About My Right Not to Be Abused", *Domestic abuse, human rights and the family courts*, Bristol: Women's Aid

3 Yvonne Woodhead és mások, "Family court judges' decisions regarding post-separation care arrangements for young children", *Psychiatry, Psychology, and Law*, Vol. 22, No. 4 (2015), 52. o.

4 A kockázatértékelésről és a biztonság megteremtéséről lásd: PROTECT II – Capacity Building in Risk Assessment and Safety Management to Protect High Risk Victims – A Learning Resource. WAVE, 2012. Elérhető: http://files.wave-network.org/trainingmanuals/PROTECTII_Risk_Assessment_and_Safety_2012_English.pdf Lásd még: A guide to risk assessment and risk management of intimate partner violence against women for police. A Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézete (EIGE), 2019. Elérhető: <https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/guide-risk-assessment-and-risk-management-intimate-partner-violence-against-women-police>

5 Lásd a kapcsolódó jelentést: A/HRC/53/36: *Custody, violence against women and violence against children – Report of the Special Rapporteur on violence against women and girls, its causes and consequences*, (Szülői felügyelet, nők elleni erőszak és gyermekek elleni erőszak – A nők és lányok elleni erőszakkal, annak okaival és következményeivel foglalkozó különmegbízott jelentése). Reem Alsaem, OHCHR

6 Az Európa Tanács szakértői csoportja a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak elleni fellépéssel kapcsolatban (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence – GREVIO) <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/home>

7 <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/country-monitoring-work>

rá a szülői felügyeleti joggal, a nők elleni erőszakkal és a gyermekek elleni erőszakkal kapcsolatban.⁸ Mindemellett az Európában egyre erősödő jobboldali mozgalom, amely gyakran kéz a kézben jár a konzervatív "apajogi/férfijogi" mozgalommal, úgyszintén hatással van a joggyakorlatra, Európa-szerte.⁹

Marianne Hester¹⁰ 2011-ben írta le az úgynevezett "három bolygó modelljét", hogy bemutassa a nők és a gyermekek biztonságával kapcsolatos megközelítésekben fellelhető ellentmondásokat, ha a nőket és a gyerekeket erőszak éri. Az anyák eltérő beavatkozásokkal és üzenetekkel találják szembe magukat a hatóságok és a különböző szakmák részéről. A "családon belüli erőszak bolygón" az áldozatoknak jelenteniük kell az erőszakos cselekményeket, és jogi lépéseket kell tenniük saját védelmük érdekében. A "gyermekvédelem bolygón" az anyáknak el kell hagyniuk az erőszakos partnert, annak érdekében, hogy megvédjék gyermekeiket. A "kapcsolattartás szabályozása bolygón" pedig az anyáknak azt mondják, hogy engedjék meg a gyerekeknek, hogy kapcsolatot tartsanak az erőszakos apával.

Sok országban az erőszakos apákat a családon belüli erőszak elleni védelemről szóló törvények alapján bűnelkövetőnek tekintik, és megtiltják nekik, hogy kapcsolatba lépjenek a gyermekeikkel. Paradox módon azonban a szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárásokban ugyanezeknek a férfiaknak gyakran gond nélkül biztosítják a láthatási jogot.

A nők és gyermekeik erőszakkal szembeni védelme csak akkor lehet sikeres, ha sor kerül egy minden érintett felet bevonó interdiszciplináris együttműködésre, és ezek a szereplők egyformán értik a helyzetet. Különösen a gyermekelhelyezési, kapcsolattartási, láthatási eljárásokat kell az összes érintett szereplőnek összehangoltan, kéz a kézben lefolytatnia. A probléma azonos megértésén, a koordináción és az együttműködésen túl mindenekelőtt elengedhetetlen, hogy a cselekvés, a beavatkozás alapértékei és alapelvei azonosak legyenek, ahol az áldozatok jogai és biztonsága, ideértve a gyermekek védelmét és érdekeit is, a legelső, legfőbb szempont.

8 A/HRC/36: Szülői felügyelet, nők elleni erőszak és gyermekek elleni erőszak, *op. cit.*

9 Tip of the Iceberg – Religious Extremist Funders against Human Rights for Sexuality and Reproductive Health in Europe 2009–2018, Brüsszel, 2021. Elérhető: <https://www.epfweb.org/sites/default/files/2021-08/Tip%20of%20the%20Iceberg%20August%202021%20Final.pdf>

10 Hester, Marianne (2011) The Three Planet Model: Towards an Understanding of Contradictions in Approaches to Women and Children's Safety in Context of Domestic Violence, *British Journal of Social Work*, Vol. 41, Issue 5, 837-853. old.

II. Terminológia

Gyermek

E dokumentum alkalmazásában gyermeknek minősül minden 18 év alatti személy.

Gyermekbarát igazságszolgáltatás

Ez a kifejezés olyan jogi rendszerekre utal, amelyek biztosítják a gyermekek valamennyi jogának maximális tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve a gyermek érettségi szintjét, felfogóképességét és az egyes esetek sajátosságait egyaránt. Ez a megközelítés kellőképpen elismeri a gyermek jogosultságait, beleértve a tisztességes jogi eljáráshoz, az aktív részvételhez, valamint a személyes integritás és méltóság megőrzéséhez való jogot.¹¹

Jogi eljárások

A bíróságok, közigazgatási hatóságok és egyéb hasonló szervek előtt lefolytatott valamennyi eljárásra utalunk itt, amely szervek a gyermekelhelyezési vagy kapcsolattartási eljárásokban hatáskörrel rendelkeznek, beleértve az ilyen határozatok meghozatalát, végrehajtását és felülvizsgálatát is.

Anya és apa

Ebben a szövegben az anya (az erőszak túlélője/áldozata) és az apa (az erőszak elkövetője) kifejezést használjuk, amikor a párkapcsolati/családon belüli erőszak túlélőire és elkövetőire utalunk. Ennek oka, hogy az áldozatok többsége nő, az elkövetők többsége pedig férfi.¹²

11 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának irányelvei a gyermekbarát igazságszolgáltatásról (Elfogadta a Miniszteri Bizottság 2010. november 17-én, a miniszteri megbízottak 1098. ülésén), 17. o.

12 Az Európai Unió viszonylatában a nők 31%-a számolt be arról, hogy 15 éves kora óta tapasztalt fizikai erőszakot – ez közel 58 millió érintett nőt jelent. Lásd az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének (FRA) 2014-es felmérését: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_en.pdf

III. Nemzetközi és európai jogi keret

A jelenleg érvényben lévő nemzetközi emberi jogi keretrendszer garantálja mind a nők, mind a gyermekek jogait, valamint az ő erőszakkal szembeni védelmüket. A legfontosabb vonatkozó normák (egyezmények) lehetnek különállóak, más-más jogi formában, de együttesen, egymással összefüggésben kell őket olvasni, értelmezni és alkalmazni, amikor a gyerekeket és a nőket egyaránt érinti az erőszak, például a párkapcsolati vagy családon belüli erőszak esetében. A nők és gyermekek erőszakkal szembeni védelmének és támogatásának összekapcsolását a jogi eljárások során, ideértve a szülői felügyeleti és kapcsolattartási (láthatási) ügyeket is, az Isztambuli Egyezmény egyértelműen előírja; ezt iránymutatásnak kell tekinteni a területre vonatkozó egyéb normák esetében is.

1. A gyermekek védelmére vonatkozó alapvető emberi jogok és alapelvek a szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárások és határozatok kapcsán¹³

1.1 A gyermek legfőbb érdeke

“A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenképp felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.” Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye, 3. cikk 1. bekezdés

A gyermek legfőbb (a hivatalos fordításban “mindenképp felett álló”) érdeke alapvető irányelv, illetve az kell, hogy legyen a gyerekeket érintő valamennyi ügyben és kérdésben. Ennek kell elsődleges szempontnak lennie minden gyerekeket érintő intézkedés kapcsán, függetlenül attól, hogy az magán vagy állami szociális intézményben történik-e, vagy a bíróságok, közigazgatási hatóságok vagy jogalkotó szervek tevékenysége nyomán kerül rá sor.¹⁴ Ezért a gyermek legfőbb érdekének elvét kell alkalmazni, érvényre juttatni minden vonatkozó jogi eljárásban és döntésben, ideértve a gyermekelhelyezési és kapcsolattartási (láthatási) ügyeket is.

A legfőbb érdek elve a *gyermekek anyagi joga*¹⁵ ahhoz, hogy egy gyereket, gyerekcsoportot vagy általában a gyerekeket érintő döntések meghozatalakor megvizsgálják, értékeljék, hogy mi a gyermek legfőbb érdeke, és ezt elsődleges szempontként vegyék figyelembe olyankor, amikor különböző érdekek merülnek fel. A legfőbb érdek elvének elsődleges figyelembe vétele állami kötelezettség, amely közvetlenül alkalmazandó, s amelyre a bíróság előtt is lehet hivatkozni.

13 A nemzetközi és uniós keretrendszerről és standardokról lásd részletesebben: Logar, Rosa and Pap, Enikő: The protection of children from violence in the context of intimate partner violence/domestic violence and custody and visitation in light of the international normative framework, with special attention to the Council of Europe’s Istanbul Convention. WAVE, 2022. Elérhető: https://wave-network.org/wp-content/uploads/WAVE_Child-Custody-and-Visitation-rights.pdf

14 ENSZ Egyezmény a gyermek jogairól (az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye), 3. cikk 1. bekezdés

15 Az ebben a bekezdésben összefoglalt hármas értelmezést lásd részletesen: UN Convention on the Rights of the Child – Committee on the Rights of the Children: General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (Art. 3, para. 1). (ENSZ Egyezmény a gyermek jogairól – Gyermekjogi Bizottság: 14. sz. Általános kommentár (2013) a gyermek azon jogáról, hogy a gyermek mindenképp felett álló érdekét elsődleges szempontként vegyék figyelembe (3. cikk 1. bekezdés)). CRC/C/GC/14, 2013. május 29. Elérhető: <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2F-PPRiCAqhKb7yhsqIkirKQZLK2M58RF%2F5F0vEAXPu5AtSWvliDPBvwUDNUfn%2FyTqF7YxZy%2Bkauw11KClJiE%2Bul1sW0TS-byFK1MxqSP2oMIMyVrOBPKcB3YI%2FMB>

A legfőbb érdek koncepciója ezen felül *alapvető, értelmező jogelv* is. Ez azt jelenti, hogy ha egy jogszabályi rendelkezésnek több értelmezése van, akkor azt kell választani, amelyik a leghatékonyabban szolgálja a gyermek legfőbb érdekeit. A legfőbb érdek továbbá *eljárási szabályt* is jelent, ezért a gyermeket vagy gyermekeket érintő döntésnél a döntéshozatali folyamatba be kell építeni az arra vonatkozó értékelést, hogy az adott döntésnek mi lesz a gyermekre/gyermekekre gyakorolt lehetséges hatása. A határozat indokolásának ki kell térnie arra, hogy a gyermek legfőbb érdekének jogát kifejezetten figyelembe vették – ki kell fejteni, hogy hogyan tartották tiszteletben ezt a jogot, mit tekintettek a gyermek legfőbb érdekének; ez milyen kritériumokon alapul; valamint hogy hogyan mérlegelték a gyermek érdekeit más megfontolásokkal szemben.

A gyermek legfőbb érdekének elvét a gyerek minden más jogával együtt kell alkalmazni és figyelembe venni, ideértve a szülői felelősséggel és a szülőktől való elválasztással kapcsolatos kérdéseket is. Ide vonatkozó garanciális alapelv, hogy „egyetlen jog sem sérülhet a gyermek mindenek felett álló érdekének negatív értelmezése által”.¹⁶

A gyermek legfőbb érdekét egyénre szabottan, a gyermek/gyermekek konkrét helyzetének megfelelően kell meghatározni, figyelembe véve a személyes körülményeiket és szükségleteiket. A vonatkozó döntéshozatal két fő lépésből áll: a legfőbb érdek felmérése és a legfőbb érdek meghatározása. A „legfőbb érdek felmérés” értékeli és mérlegeli a döntés meghozatalához szükséges összes szempontot, tényezőt. Az értékelendő tényezők egyike a gyermek biztonságának, az erőszak, támadás vagy bántalmazás minden formája, a szexuális zaklatás, a megalázó bánásmód, valamint a szexuális, gazdasági és egyéb kizsákmányolás elleni védelemhez való jogának a figyelembevétele.¹⁷ Az értékelést döntéshozó pozícióban lévő személyek, lehetőség szerint multidiszciplináris csoportban végzik, ez a folyamat megköveteli a gyerek részvételét. A „legfőbb érdek meghatározása” az a szigorú eljárási garanciákat tartalmazó hivatalos eljárás, amelynek célja a gyermek legfőbb érdekének meghatározása a legfőbb érdek felmérés alapján.¹⁸

1.2 A gyermek joga az erőszakkal, elhanyagolással, rossz bánásmóddal és/ vagy kizsákmányolással szembeni védelemhez

“Az Egyezményben részes államok megtesznek minden arra alkalmas, törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás – ideértve a nemi erőszakot is – bármilyen formájától mindaddig, amíg szüleinek vagy valamelyik szülőjének, illetőleg törvényes képviselőjének vagy képviselőinek, vagy bármely más olyan személynek, akinél elhelyezték, felügyelete alatt áll.” *Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye, 19. cikk 1. bekezdés*

16 Az ebben a bekezdésben összefoglalt hármas értelmezést lásd részletesen: UN Convention on the Rights of the Child – Committee on the Rights of the Children: General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (Art. 3, para. 1). (ENSZ Egyezmény a gyermek jogairól – Gyermekjogi Bizottság: 14. sz. Általános kommentár (2013) a gyermek azon jogáról, hogy a gyermek mindenek felett álló érdekét elsődleges szempontként vegyék figyelembe (3. cikk 1. bekezdés)). CRC/C/GC/14, 2013. május 29. Elérhető: <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2F-PPRiCAqhKb7yhsqlkirKQLK2M58RF%2F5F0vEAXPu5AtSWvliDPBvwUDNUfn%2FyTqF7YxZy%2Bkauw11KCIJiE%2Bul1sW0TS-byFK1MxqSP2oMIMyVrOBPKcB3YI%2FMB>

17 *Ibid.*

18 *Ibid.*

A gyermekeket meg kell védeni az erőszak, a bántalmazás, az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás minden formájától.¹⁹ Az államnak komoly kötelezettsége van arra, hogy e célból minden megfelelő intézkedést tegyen.²⁰ Az ilyen védelmi intézkedések részeként hatékony eljárásoknak kell rendelkezésre állniuk a gyermekkel szembeni rossz bánásmód eseteinek megelőzésére, beazonosítására, bejelentésére, továbbírányítására, kivizsgálására, kezelésére és nyomon követésére, valamint az igazságszolgáltatás bevonására.²¹ "Az erőszak gyermek áldozataival az igazságszolgáltatási eljárás során végig gyermekbarát és érzékeny módon kell bánni, figyelembe véve a személyes helyzetüket, szükségleteiket, korukat, nemüket, fogyatékoságukat és érettségi szintjüket, valamint teljes mértékben tiszteletben tartva testi, szellemi és erkölcsi integritásukat".²² Az igazságszolgáltatás bevonását egy összehangolt és integrált, ágazatokon átívelő megközelítés keretében kell biztosítani, a gyermekekkel, gondozókkal, családokkal és közösségekkel foglalkozó más szakemberek részvételével együtt; meg kell könnyíteni továbbá a hozzáférést az összes rendelkezésre álló gyermekgondozási és -védelmi szolgáltatáshoz.²³ Az igazságszolgáltatás bevonása magában foglalhat büntetőjogi eljárásokat a de jure/de facto büntetlenség gyakorlatának megszüntetése érdekében; a szakemberek ellen a gyermekbántalmazás gyanúja esetén tanúsított hanyag vagy nem megfelelő magatartás miatt indított eljárásokat; vagy az erőszak áldozatául esett gyermekek kártérítését és rehabilitációját biztosító intézkedéseket.²⁴ A gyermekek elleni erőszak olyan alapvető tényező, amelyet a gyermek legfőbb érdekének meghatározásakor vizsgálni, értékelni kell.²⁵

1.3 A gyermek meghallgatáshoz és a véleményének figyelembevételéhez való joga

“...lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.” Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye, 12. cikk 2. bekezdés

A véleményalkotásra képes gyermeknek joga van ahhoz, hogy minden őt érintő kérdésben kifejtse a véleményét. Az államnak egyértelmű jogi kötelezettsége, hogy elismerje ezt a jogot, és biztosítsa is ennek érvényesülését azáltal, hogy meghallgatja a gyermek véleményét és a gyermek életkorának és érettségi fokának megfelelően kellő súlyt ad ennek a véleménynek.²⁶ Minden gyermeket "kellőképpen be kell vonni a családi és magánéletével kapcsolatos döntéshozatalba".²⁷

19 ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, 19. cikk

20 Lásd: UN Convention on the Rights of the Child – Committee on the Rights of the Child: General comment No. 13 (2011), The right of the child to freedom from all forms of violence (ENSZ Egyezmény a gyermek jogairól – Gyermekjogi Bizottság: 13. sz. Általános kommentár (2011): A gyermek joga az erőszak minden formájától való mentességhez), CRC/C/GC/13, 37. bekezdés. Elérhető: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F13&Lang=en

21 ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, 19. cikk 2. bekezdés

22 13. sz. Általános kommentár, *ibid.*, 54. bekezdés b) pont

23 *Ibid.*, 54. bekezdés c) pont

24 *Ibid.*, 55. bekezdés, c), d), e) pont

25 Lásd fentebb, a gyermek legfőbb érdekére vonatkozó részt (1.1)

26 ENSZ Gyermekjogi Egyezmény 12. cikk 1. bekezdés; UN Convention on the Rights of the Child – Committee on the Rights of the Child: General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard (ENSZ Egyezmény a gyermek jogairól – Gyermekjogi Bizottság: 12. sz. Általános kommentár (2009): A gyermek meghallgatáshoz való joga) (CRC/C/GC/12), 32. bekezdés. Elérhető: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F12&Lang=en

27 Emberi Jogok Európai Bírósága: 1. Kulcstéma – 8. cikk: A gyermek meghallgatáshoz való joga a családi ügyekben indított belföldi eljárásokban (Utolsó frissítés: 10/01/2022). Elérhető: <https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/right-of-the-child-to-be-heard-in-domestic-proceedings-on-family-matters>

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye 12. cikkének 2. bekezdését minden vonatkozó bírósági eljárásra alkalmazni kell, korlátozás nélkül, ideértve például a szülők különválásával, a szülői felügyeleti joggal, a gondozással, továbbá a fizikai vagy lelki erőszak, a szexuális visszaélés vagy más bűncselekmények áldozatává vált gyermekekkel kapcsolatos ügyeket.²⁸

1.4 A gyermek joga, hogy jogairól gyermekbarát nyelven tájékoztatást kapjon

Az államnak kötelessége, hogy a gyermekeket tájékoztassa a jogaikról.²⁹ A gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy minden szükséges információt megkapjanak arról, hogy miként fordulhatnak az igazságszolgáltatáshoz, és hogyan hallgathatják meg őket.

1.5 A szülőktől való elválasztás, a szülői jogok korlátozása a gyermek érdekében. Az áldozatok jogainak és biztonságának garantálása a szülői felügyelet és a kapcsolattartás vonatkozásában

“1. A részes felek megteszik a szükséges jogalkotási vagy egyéb intézkedéseket annak biztosítása érdekében, hogy a szülői felügyeleti jogra és a gyermekkel való kapcsolattartási jogra vonatkozó határozatok meghozatalakor figyelembe vegyék a jelen Egyezmény hatálya alá tartozó erőszakos cselekményeket. 2. A részes felek megteszik a szükséges jogalkotási vagy egyéb intézkedéseket annak biztosítása érdekében, hogy a kapcsolattartási jog vagy a szülői felügyeleti jog gyakorlása ne veszélyeztesse az áldozat vagy a gyermekek jogait és biztonságát.”
Isztambuli Egyezmény, 31. cikk

A gyermekeket nem lehet akaratuk ellenére elválasztani a szüleiktől, kivéve, ha az illetékes hatóságok úgy határoznak, hogy az elválasztás a gyermek legfőbb érdeke okán szükséges. Erre az elválasztásra szükség lehet abban az esetben, ha a szülők bántalmazzák vagy elhanyagolják a gyereket.³⁰ Az egyik vagy mindkét szülőktől külön élő gyerekek joga van ahhoz, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tartson fenn mindkét szülővel rendszeresen, kivéve, ha ez ellentétes a gyermek legfőbb érdekével.³¹ A legfőbb érdek elve alkalmazásának magában kell foglalnia az erőszak jelenlétére vonatkozó vizsgálatot, értékelést, így a legfőbb érdek meghatározásánál is számításba kell venni az erőszakot mint tényezőt.³²

Az Isztambuli Egyezmény világosan előírja: az államnak meg kell tennie minden szükséges jogalkotási vagy egyéb intézkedést annak biztosítására, hogy a gyermekek szülői felügyeleti és kapcsolattartási jogának meghatározása során figyelembe vegyék a nők elleni erőszak vagy a családon belüli erőszak körébe tartozó cselekményeket. Jogi vagy egyéb intézkedéseket kell hozniuk továbbá annak biztosítására, hogy a kapcsolattartási vagy felügyeleti jog gyakorlása ne veszélyeztesse az áldozat vagy a gyermekek jogait és biztonságát.³³ Az elkövetők szülői felügyeleti jogait is meg lehet vonni, ha a gyermek legfőbb érdeke – amely magában foglalhatja az áldozat biztonságát is – más módon nem garantálható.³⁴

28 12. sz. Általános kommentár, 32. bekezdés

29 ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, 41. cikk

30 ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, 9. cikk 1. bekezdés

31 ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, 9. cikk 3. bekezdés

32 Lásd fentebb

33 Isztambuli Egyezmény, 31. cikk.

34 Isztambuli Egyezmény, 45. cikk 2. bekezdés

1.6 A gyermek különleges védelemhez és támogatáshoz való joga

A gyermekek elleni erőszakkal és bántalmazással szembeni védelmi intézkedéseknek magukban kell foglalniuk hatékony eljárásokat a gyermek és a gyermekről gondoskodó személyek számára a szükséges támogatás biztosítására, továbbá a gyermekbántalmazás esetek megelőzésére, beazonosítására, bejelentésére, továbbbírányítására, kivizsgálására, kezelésére és nyomon követésére, valamint az igazságszolgáltatás bevonására.³⁵ Az államnak minden megfelelő intézkedést meg kell tennie az elhanyagolás, kizsákmányolás vagy bántalmazás, továbbá a kínzás vagy kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés bármely más formájának áldozatává vált gyermek fizikai és pszichológiai felépülésének és társadalmi reintegrációjának elősegítése érdekében.³⁶

A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak eseteiben a védelmet és támogatást biztosító intézkedéseknek ki kell elégíteniük a gyermekkorú áldozatok különleges szükségleteit.³⁷ Kellő figyelemmel kell lenni az ilyen erőszak gyermek tanúinak jogaira és szükségleteire: az intézkedéseknek magukban kell foglalniuk a gyerekek életkorának megfelelő pszichoszociális tanácsadást.³⁸ A nyomozás és a bírósági eljárás során az erőszak gyermek áldozatai és tanúi számára adott esetben különleges védelmi intézkedéseket kell biztosítani, figyelembe véve a gyermek legfőbb érdekét.³⁹

A bűncselekmények áldozatai esetében az EU Áldozatvédelmi Irányelve szerint értékelést kell végezni a "specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok" azonosítása érdekében.⁴⁰ A "gyermek áldozatokról a másodlagos és ismételt áldozattá válás, a megfélemlítés és a megtorlás kockázata miatti sérülékenységük okán vélelmezni kell, hogy specifikus védelmi szükségleteik vannak", ezért ők különleges védelmi intézkedésekre jogosultak. (A specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező személyek a magyar jogi szabályozásban különleges bánásmódot igénylő személyekként jelennek meg.)

1.7 Kockázatértékelés és kockázatkezelés

“Különösen a családon belüli erőszak esetén gyakran a közös gyermekekkel kapcsolatos ügyek jelentik az egyetlen köteléket, amely az áldozat és az elkövető között fennmarad. Sok áldozat és az ő gyermekeik számára a kapcsolattartásra vonatkozó döntések betartása komoly biztonsági kockázatot jelenthet, mivel ez gyakran azzal jár, hogy személyesen kell találkozniuk az elkövetővel.” *Az Isztambuli Egyezmény Magyarózó jelentése, 176. pont*

A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak áldozatainak, ideértve a gyermekeket is, a jogait és biztonságát a kapcsolódó intézkedések és beavatkozások középpontjába kell állítani. Ezért minden érintett hatóságnak (nem csak a rendőrségnek) kockázatértékelést kell végeznie, amely megvizsgálja az emberi életet fenyegető kockázatot, a helyzet súlyosságát és az erőszak ismételt elkövetésének

35 ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, 19. cikk

36 ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, 39. cikk

37 Isztambuli Egyezmény, 18. cikk 3. bekezdés

38 Isztambuli Egyezmény, 26. cikk

39 Isztambuli Egyezmény, 56. cikk 2. bekezdés

40 Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról, valamint a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (Az EU Áldozatvédelmi Irányelve). Elérhető magyarul: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>

kockázatát, valamint kapcsolódó kockázatkezelést kell végrehajtania, hogy koordinált biztonságot és támogatást nyújtson az áldozatoknak.⁴¹ A kockázatértékelés és -kezelés különösen fontos a különválás utáni időszakban, amikor a párkapcsolati/családon belüli erőszak valószínűleg folytatódik, vagy akár fokozódik, és fennáll az áldozatok megölésének a veszélye is. Ezért a gyermekelhelyezési és kapcsolattartási (láthatási) eljárások és döntések, valamint e döntések végrehajtása során megfelelő kockázatértékelést, kockázatkezelést és biztonsági tervezést kell végezni, illetve ezeket kellően figyelembe kell venni.

1.8 Gyermekbarát igazságszolgáltatás

Amikor a gyermekek kapcsolatba kerülnek a büntető, polgári vagy közigazgatási jogalkalmazásban részt vevő illetékes szervekkel és szolgáltatókkal, a gyermekbarát igazságszolgáltatás elve alapján kell eljárni. A gyermekbarát igazságszolgáltatásnak a bírósági eljárások előtt, alatt és után is jelentősége van. Alapelvei a következők: részvétel, a gyermek legfőbb érdeke, méltóság, védelem a diszkriminációval szemben, jogállamiság. A gyermekbarát igazságszolgáltatás általános elemei közé tartozik a tájékoztatás és tanácsadás, a magán- és családi élet védelme, a biztonság (különleges megelőző intézkedések), valamint a szakemberek kapcsolódó képzése és a multidiszciplináris megközelítés.⁴²

“ Ez különösképp olyan igazságszolgáltatás, amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermek szükségleteihez és jogaihoz van igazítva és azokra összpontosít, tiszteletben tartva a gyermek jogait, ideértve a megfelelő eljáráshoz, az eljárásban való részvételhez és az eljárás megértéséhez, a magán- és családi élet tiszteletben tartásához, valamint az integritáshoz és méltósághoz való jogot.”
Európa Tanács, Miniszteri Bizottság: Iránymutatások a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, II. c)

2. Az anyák védelmére vonatkozó alapvető emberi jogok és alapelvek a szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárások és határozatok kapcsán

2.1 A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak minden formája elleni védelemhez való jog

Az államoknak meg kell tenniük a szükséges jogalkotási és egyéb intézkedéseket a nők azon jogának előmozdítása és védelme érdekében, hogy mind a köz-, mind a magánszférában erőszakmentes környezetben éljenek.⁴³

41 Isztambuli Egyezmény, 51. cikk

42 Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 November 2010 and explanatory memorandum. Council of Europe (Európa Tanács), 2011. október. Elérhető: <https://rm.coe.int/16804b2cf3>

43 Isztambuli Egyezmény, 4. cikk 1. bekezdés

2.2 Az áldozatok jogainak és védelmének biztosítása a szülői felügyelet és kapcsolattartás vonatkozásában

Az államoknak biztosítaniuk kell, hogy a szülői felügyeleti és kapcsolattartási jog meghatározása során figyelembe veszik az erőszakos cselekményeket, és hogy a kapcsolattartási vagy szülői felügyeleti jog gyakorlása nem veszélyezteti az áldozat vagy a gyermekek jogait és biztonságát.⁴⁴ A hatóságoknak figyelembe kell venniük a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak bármely formáját kimerítő cselekményt, amikor a szülői felügyeletre és kapcsolattartási jogra vonatkozó döntéseket hoznak. Nemcsak a gyerek ellen irányuló erőszakos cselekményt, hanem "a nem bántalmazó gondozóval szembeni erőszakos eseteket" is figyelembe kell venni "a szülői felügyeleti jogra és a kapcsolattartási jog, a láthatás terjedelmére vonatkozó határozatok meghozatalakor".⁴⁵

"A bírósági eljárás során és azt követően az elkövetők vagy feltételezett elkövetők jogairól vagy az általuk előterjesztett igényekről – ideértve a [...] gyermekelhelyezés, a kapcsolattartás, láthatás kérdését –, a nők és gyermekek élethez, valamint testi, szexuális és lelki épséghez való emberi jogainak fényében kell döntést hozni, a gyermek legfőbb érdeke elvére alapozva."⁴⁶

2.3 A speciális védelemhez és támogatáshoz való jog

A gyermekek elleni erőszak esetén védelmi intézkedéseket kell alkalmazni. Az ilyen védőintézkedéseknek hatékony eljárásokat kell magukba foglalniuk a szükséges támogatás biztosítására nemcsak a gyermek, hanem azok számára is, "akik a gyermekről gondoskodnak".⁴⁷ Családon belüli erőszak esetén, ideértve a szülői felügyeleti és kapcsolattartási ügyeket is, ezért mind a gyermekek, mind a nem bántalmazó felnőttek, akik általában az anyák, számára védelmet és támogatást kell biztosítani. Az erőszak női áldozatai és gyermekeik számára elérhetővé kell tenni speciális, nőknek szóló támogató szolgáltatásokat.⁴⁸

A nyomozás során és az áldozatokkal kapcsolatos bírósági eljárások minden szakaszában különleges védelmi intézkedéseket kell alkalmazni a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak áldozatai jogainak és érdekeinek védelme érdekében, ideértve a tanúként való különleges szükségleteiket is, mint például:

- az áldozatok, a családtagjaik és a tanúk védelme a megfélemlítéstől, a megtorlástól és az ismételt áldozattá válástól;
- az áldozatok tájékoztatása – azokban az esetekben, amikor ők és családtagjaik veszélyben lehetnek – arról, ha az elkövető megszökik, illetve ideiglenesen vagy véglegesen szabadon bocsátják (az állami őrizetből);
- az áldozatok tájékoztatása a jogaikról és a rendelkezésükre álló szolgáltatásokról, a panaszukat követő intézkedésekről, a vádakról, a nyomozás vagy az eljárás előrehaladásáról, a(z) eljárásban betöltött) szerepükről, valamint az ügyük kimeneteléről;

44 Isztambuli Egyezmény, 31. cikk

45 Az Isztambuli Egyezmény Magyarázó jelentése, 175. bekezdés

46 Az ENSZ CEDAW Bizottság 35. számú általános ajánlása

47 ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, 19. cikk 2. bekezdés

48 Isztambuli Egyezmény, 22. cikk

- lehetőség biztosítása az áldozatok számára, hogy meghallgassák őket, bizonyítékokat szolgáltatthassanak, továbbá közvetlenül vagy közvetítő közreműködésével hangot adhassanak véleményüknek, szükségleteiknek és aggályaiknak;
- megfelelő támogató szolgáltatások nyújtása az áldozatok számára, hogy jogaik és érdekeik kellően bemutatásra és figyelembevételre kerüljenek; az áldozat magánéletének és imázsának védelme; annak biztosítása, hogy az áldozatok és az elkövetők lehetőleg ne kerüljenek kapcsolatba a bíróság és a bűnüldöző szervek helyiségeiben;
- független és hozzáértő tolmácsok biztosítása az áldozatok számára;
- annak lehetővé tétele az áldozatok számára, hogy a tárgyalóteremben anélkül tegyenek vallomást, hogy jelen kellene lenniük, vagy legalábbis a feltételezett elkövető jelenléte nélkül, megfelelő kommunikációs technológiák alkalmazása révén, amennyiben ilyenek rendelkezésre állnak.⁴⁹

A bűncselekmények áldozatai esetében az EU Áldozatvédelmi Irányelve szerint értékelést kell végezni a "specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok" (a magyar jogban különleges bánásmódot igénylő személyek) azonosítása érdekében. A kapcsolati és a nemi alapú erőszak áldozatai esetében "nagy arányban fordul elő a másodlagos és ismételt áldozattá válás, a megfélemlítés, valamint a megtorlás", és "abból a határozott feltevésből kell kiindulni, hogy ezen áldozatok esetében különleges védelmi intézkedésekre lesz szükség".⁵⁰

2.4 Kockázatértékelés és kockázatkezelés

A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak körébe tartozó valamennyi esetben az összes érintett hatóságnak kockázatértékelést és kockázatkezelést kell végeznie. Ez a kötelezettség minden érintett szereplőre vonatkozik, nem csak a rendőrségre. A kockázatértékelés, a kockázatkezelés és a biztonságtervezés különösen fontos a különválás utáni időszakban, ideértve a gyermekelhelyezési és kapcsolattartási (láthatási) ügyeket is. Az összes érintett szereplő közötti koordináció és együttműködés kulcsfontosságú általában véve az erőszakkal kapcsolatos ügyekben, és a kockázatértékelés és -kezelés szempontjából is releváns.⁵¹

2.5 A kötelező alternatív vitarendezés tilalma

Az alternatív vitarendezés negatív hatással lehet a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak eseteiben, különösen akkor, ha azt kötelező jelleggel rendelik el.⁵² A párkapcsolati erőszak, családon belüli erőszak esetekben az áldozatok gyakran szembesülnek azzal a hatósági nyomással/kötelezéssel, hogy béküljenek ki az elkövetővel, és jussanak megállapodásra – ez vonatkozik a szülői felügyeleti és a kapcsolattartási (láthatási) ügyekre is. Ehhez képest a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak valamennyi formája esetében az államoknak meg kell tenniük a szükséges jogalkotási vagy egyéb intézkedéseket a kötelező alternatív vitarendezési eljárások – ideértve a mediációt és a békéltetést – megtiltása érdekében.⁵³ Ezt a tilalmat a szülői felügyeletre vonatkozó és a kapcsolattartási (láthatási) eljárásokra is alkalmazni kell.

49 Isztambuli Egyezmény, 56. cikk

50 Az EU Áldozatvédelmi Irányelve, *op. cit.*, Preambulum, 57. bekezdés

51 Lásd fentebb, a 14. oldalon.

52 Az Isztambuli Egyezmény Magyarázó jelentése, 252. bekezdés

53 Isztambuli Egyezmény, 48. cikk

3. Nemzetközi esetjog

Az államnak és hatóságainak pozitív kötelezettségük van arra, hogy gondoskodjanak a gyermekek és az erőszak felnőtt áldozatainak védelméről és biztonságáról. Ennek elmulasztása nemcsak súlyos károkat okozhat az érintetteknek, hanem akár a halálukhoz is vezethet. Az erőszak gyermekkorú és felnőtt áldozatainak jogait a szülői felügyeleti és kapcsolattartási (láthatási) ügyekkel összefüggésben is garantálni és védeni kell. Az alábbiakban néhány példa kerül bemutatásra a kapcsolódó nemzetközi ítélkezési gyakorlatból.

A *D.M.D. kontra Románia* ügyben⁵⁴ az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) megállapította, hogy a tagállamoknak törekedniük kell a gyermekek méltóságának védelmére, valamint megfelelő jogszabályi keretnek kell rendelkezésre állnia a gyermekek családon belüli erőszakkal szembeni védelme érdekében.

Az *M. és M. kontra Horvátország* ügyben⁵⁵ az EJEB megállapította az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkének megsértését azzal kapcsolatban, hogy a horvát bíróságok nem távolították el a gyermekeket a bántalmazó apjuktól, és így további bántalmazásnak tették ki őket. A Bíróság megjegyezte, hogy az igazságszolgáltatási rendszerben bekövetkezett késedelmek további traumához vezettek a gyermek számára, aki nemcsak nagyobb lelki szenvedést élt át, hanem önkárosításba is kezdett. Az EJEB megállapította továbbá a 8. cikk megsértését a bírósági eljárás késedelve miatt, illetve amiatt, hogy a gyermeket nem vonták be a szülői felügyelettel kapcsolatos döntéshozatali eljárásba.

A *Bevacqua és S. kontra Bulgária* ügyben⁵⁶ a kérelmezők (az első és a második kérelmező) egy anya és a fia voltak. Az anya azt állította, hogy férje (N.) rendszeresen bántalmazta, és hogy a szülői felügyeletre vonatkozó ideiglenes intézkedésekre irányuló kérelmeit nem kezelték prioritásként. Az EJEB a jogerős ítéletében megállapította az Egyezmény 8. cikkének, valamint az állam pozitív kötelezettségének megsértését, tekintettel arra, hogy "a körzeti bíróság részéről az ideiglenes szülői felügyeleti intézkedések haladéktalan meghozatalának elmulasztása egy olyan helyzetben, amely hátrányosan érintette a kérelmezőket és mindenekelőtt a második kérelmező jóllétét, valamint a hatóságok részéről ugyanebben az időszakban N. viselkedésére reagálva hozott megfelelő intézkedések hiánya halmozottan azzal a hatással járt, hogy kérelmezők segítségét, támogatását elmulasztották".⁵⁷

A *Talpis kontra Olaszország* ügyben⁵⁸ a bírósági eljárás késedelve az anya megölésének kísérletéhez és a gyermek megöléséhez vezetett. Ebben az ügyben az anya többször is panaszt tett a nemzeti hatóságoknál az ismétlődő erőszakos cselekmények miatt. Az EJEB arra a következtetésre jutott, hogy az a mód, ahogyan a hatóságok a büntetőeljárást lefolytatták, a bíróság passzivitása miatt a 3. cikk megsértését jelentette. Az EJEB megállapította továbbá, hogy a hatóságok tétlensége miatt az anya a női mivoltán alapuló diszkrimináció áldozata lett.

Az *Angela González Carreño kontra Spanyolország* ügyben, amely az ENSZ CEDAW Bizottsága (a nők elleni diszkrimináció felszámolásával foglalkozó bizottság) előtt zajlott, egy bántalmazó apa egy felügyelet nélküli láthatás során meggyilkolta a lányát, majd öngyilkos lett. A CEDAW Bizottság megállapította, hogy a spanyol hatóságok azzal, hogy a felügyelet nélküli láthatás engedélyezéséről döntöttek anélkül, hogy kellő figyelmet fordítottak volna a háttérben zajló családon belüli erőszakra, nem teljesítették a CEDAW Egyezményből eredő kellő gondosságra vonatkozó kötelezettségeiket (9.7. bekezdés).⁵⁹

54 23022/13. sz. kérelem; lásd a jogerős ítéletet: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177226>

55 10161/13. sz. kérelem; lásd a jogerős ítéletet: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-156522>

56 71127/01. sz. kérelem; lásd a jogerős ítéletet: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-86875>

57 *Ibid.*

58 41237/14. sz. kérelem; a jogerős ítélet elérhető: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171994>

59 A nők elleni hátrányos megkülönböztetés felszámolásával foglalkozó bizottság (CEDAW) döntése a nők elleni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény fakultatív jegyzőkönyve alapján (Ötvennyolcadik ülészet) 47/2012* számú közlemény: González Carreño kontra Spanyolország. CEDAW/C/58/D/47/2012. Elérhető: <https://juris.ohchr.org/casedetails/1878/en-US>

IV. A káros gyakorlatok feltérképezése a szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárásokban

A szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárások a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak kontextusában összetettek és érzelmileg terheltek. Az átlagos válóperes eljárásokban a bíróságok és a jogrendszerek feladata általában az, hogy olyan döntéseket hozzanak, amelyek egyensúlyt teremtenek mindkét szülő jogai és szükségletei között, miközben biztosítják az érintett gyermekek biztonságát és jóllétét. A gyermekeket is érintő párkapcsolati erőszakos esetekben sajnálatos módon bizonyos szülői felügyeleti és kapcsolattartási (láthatási) módszerek és gyakorlatok súlyosbíthatják a gyermekek és az anyák által átélt traumát, és fenntarthatják a bántalmazás ciklusait. A civil nőszervezetek tapasztalatai és a kutatások egyaránt rámutattak a családon belüli erőszakos esetekben gyakran előforduló különféle káros, szülői felügyelettel kapcsolatos gyakorlatok létezésére.

Az Isztambuli Egyezmény alapján az erőszakot figyelembe kell venni a szülői felügyeletre és a kapcsolattartási (láthatási) jogra vonatkozó döntéseknél; az államoknak intézkedéseket kell hozniuk továbbá arra, hogy biztosítsák az erőszak áldozatai és gyermekeik biztonságát a kapcsolattartási jog gyakorlása során. Nemcsak a nem bántalmazó szülő elleni erőszakot kell figyelembe venni, hanem a gyermeknek okozott közvetlen sérelmeket is.⁶⁰

A kapcsolattartási (láthatási) jogról való döntés kapcsán kiemelkedő jelentősége van annak, hogy az erőszakot átélt nőket és gyermekeiket megvédjék a lehetséges károktól. Ez különösen fontos, mivel a párkapcsolati erőszak esetében a különválást követően a gyerekek gyakran az egyetlen kapcsolatot jelentik az áldozat és az elkövető között. Ez a helyzet veszélyezteti az áldozatot, és sajnálatos módon a gyermekeket további, olykor akár halálhoz vezető sérelem lehetőségének teszi ki, ha a kapcsolattartást előíró határozat születik.⁶¹

Az Isztambuli Egyezmény 18. cikke előírja a másodlagos áldozattá válás megelőzésének kötelezettségét. Mindazonáltal az erőszakot, különösen a párkapcsolati erőszakot átélt nők számottevő diszkriminációval szembesülnek, és gyakran ismételt áldozattá válnak a rendszerben, különösen a szülői felügyeleti és a kapcsolattartási (láthatási) jogra vonatkozó ügyekben. Egy, a szülői felügyeleti eljárásokkal kapcsolatos káros gyakorlatokról szóló átfogó vizsgálat kiterjedt, a nőket célzó káros gyakorlatokat tárt fel ezen jogi eljárások során.⁶² Kimutatta például, hogy 31 országból 27-ben (87%) az erőszakot átélt nők gyakran részesülnek kedvezőtlen bánásmódban a szülői felügyeleti eljárások során. Számos országban bár az erőszakos eseteket elméletileg figyelembe veszik a szülői felügyeletre vonatkozó ügyekben, a valóságban azonban gyakran figyelmen kívül hagyják ezeket. Mind a szociális szolgáltatók, mind a bíróságok esetében uralkodik az a meggyőződés, hogy egy erőszakos múltú férj még mindig lehet jó apa. Gyakran az apa kapcsolattartási (láthatási) jogát helyezik előtérbe, még az érintett nők és gyermekek biztonságának esetleges rovására is. Egyes esetekben még az anyákat felelősségre is vonják, ha nem tudják megvédeni a gyermeket attól, ha az apa bármelyikükkel szemben agresszív.

Az Isztambuli Egyezmény végrehajtását ellenőrző szakértői csoport, a GREVIO az egyezmény valamennyi részes fele esetében hiányosságokat állapított meg mind a jogszabályi keret, mind annak alkalmazása terén az áldozatok és gyermekek biztonságának garantálására vonatkozó kötelezettség kapcsán a szülői felügyeleti és kapcsolattartási (láthatási) jogra vonatkozó döntések tekintetében.

60 Lásd az Isztambuli Egyezményhez fűzött Magyarázó jelentés 175. bekezdését, *op. cit.*

61 Az indokolás 176. cikke, *op. cit.*

62 European Women's Lobby 'Towards a Europe Free from Male Violence Against Women and Girls – Recommendations from the European Women's Lobby to end violence against women and girls in Europe once and for all', 2020.

A GREVIO számos állam esetében tapasztalta, hogy a családon belüli erőszakot nem említik külön a szülői felügyeleti és/vagy kapcsolattartási (láthatási) jogról való döntéshez figyelembe veendő jogi kritériumként.⁶³

A GREVIO több értékelő jelentésében is rámutatott, hogy a részes államok gyakran a gyermek feltételezett érdekeit helyezik előtérbe a mindkét szülővel bármilyen áron való kapcsolattartás fontosságát hangsúlyozva még akkor is, ha a gyermekek erőszaknak voltak kitéve. Egyes országok kapcsán a GREVIO megjegyezte, hogy a szülői felügyeleti jog megosztott gyakorlását jellemzően még olyan esetekben is fenntartották, amikor az egyik szülőt jogerősen elítélték a másik szülő elleni erőszak elkövetése miatt, vagy amikor védelmi határozat volt érvényben.⁶⁴

Egy másik aggasztó minta az előítéletes megnyilvánulás azokkal a nőkkel szemben, akik a szülői felügyeleti és kapcsolattartási (láthatási) eljárások során a családon belüli erőszakra vonatkozó aggályokat tárnak fel. Ezeket az áldozatokat gyakran megbélyegzik mint nem együttműködő szülőket, és paradox módon "alkalmatlannak tartják őket a szülői szerepre".⁶⁵

A jogrendszereknek mindenképpen fejlődniük kell annak érdekében és alkalmazkodniuk kell ahhoz, hogy jobban szolgálják az áldozatok és gyermekek igényeit, és végső soron megtörjék a családon belüli erőszak körforgását. A szülői felügyelet rendezése családon belüli erőszak esetén gondos mérlegelést igényel, hogy elkerülhető legyen a gyermekek és az anyák sérülése. A gyermekek és az anyák jogainak és biztonságának nem összekapcsolása, a kényszerláthatás, a kapcsolattartás (láthatás) során történő újbóli áldozattá válás, a mediáció és más vitarendezési módszerek, a szülői elidegenítésre (parental alienation, PA) vagy a szülői elidegenítési szindrómára (parental alienation syndrome, PAS) való hivatkozás a bántalmazás és a trauma körforgását állandósíthatja, ahogyan azt az alábbiakban ismertetjük.

A gyermekek jogai és a nők jogai közötti kapcsolat hiánya

Azok a szülői felügyeletre vonatkozó ügyek, melyeknél jelen van a családon belüli erőszak, sokrétű kihívást jelentenek a jogrendszerek számára Európa- és világszerte. Ezekben az ügyekben két kiszolgáltattott csoport – a gyermekek és a nők – jogai állnak a középpontban. A gyermekek jogai és a nők jogai közötti kapcsolat hiánya azokban a szülői felügyeletre vonatkozó ügyekben, ahol jelen van a családon belüli erőszak, mélyen aggasztó probléma, amely állandósítja az erőszak és az igazságtalanság körforgását. A gyermek legfőbb érdeke – ahogyan azt a Gyermekjogi Egyezmény rögzíti – már régóta alapelv a családjogi és a szülői felügyeletre vonatkozó döntésekben. Ezen elv kapcsán azonban gyakran zavar támad, ha családon belüli erőszakról van szó. Miközben a bíróságok feladata a gyermek fizikai és érzelmi jóllétének tekintetbe vétele, az értékelés gyakran figyelmen kívül hagyja azt a hatást, ami a családon belüli erőszakot tanúként való átéléshez kapcsolódik – ennek mélyreható és tartós következményei lehetnek. Az anya által átélt erőszak hatással van a gyermekeire, függetlenül attól, hogy ők maguk tanúi vagy közvetlen áldozatai voltak-e az erőszaknak. Azon válások esetében, ahol a párkapcsolati erőszak jelen van, a gyerekeket gyakran használják fel eszközként a bántalmazott nő ellenőrzésére és a bántalmazás folytatására.

63 A Máltára vonatkozó első értékelő jelentésében a GREVIO megállapította, hogy míg a családon belüli erőszakos cselekmények egyértelműen szerepelnek a szülői felügyeleti jog megvonásának okaként, a különválás esetén a kapcsolattartási jog megvonásának okaként nincsenek kifejezetten megjelölve. A Szerbiára vonatkozó első értékelő jelentésében a GREVIO megjegyezte, hogy a jogi szabályozás nem ismeri el a gyerekekre gyakorolt káros hatását annak, amikor a szülők közötti erőszak tanúi lesznek. *Ibid.*, 327. bekezdés

64 *Ibid.*, 329. bekezdés

65 A GREVIO a Dániára és Olaszországra vonatkozó első értékelő jelentéseiben mély aggodalmát fejezte ki az áldozatok irányában, akik a családon belüli erőszakra hivatkozva nem vesznek részt az elkövetőkkel való találkozókön, illetve ezen okból megtagadják a hozzájárulásukat a szülői felügyeleti jogra vagy a kapcsolattartásra vonatkozóan. *Ibid.*, 331. bekezdés

A szülői felelősséggel összefüggésben, ideértve a szülői felügyeleti és kapcsolattartási (láthatási) jogokat, az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye tartalmazza mind a gyermek azon jogát, hogy mindkét szülővel kapcsolatot tartson fenn, mind pedig az erőszak minden formájával szembeni védelemhez való jogát. E két, egymással versengő jog között egyensúlyt kell teremteni; a végső cél a gyermek legfőbb érdekét szolgálni. A gyakorlatban azonban a gyermek legfőbb érdekét gyakran úgy értelmezik, hogy a gyermeknek joga van mindkét szülőjével a kapcsolattartáshoz, és ez a jog felülírja mind az anya, mind a gyermek erőszakmentes, biztonságos környezethez való jogát. A szülőknek a gyermekükkel való családi kapcsolat fenntartásához való jogát szintén emberi jogként ismerik el, és a családi élethez való jogként fogalmazzák meg, amelyet esetenként a magánélethez való jog fogalmába foglalnak bele. Következésképpen a szülő megtartja a gyermekre vonatkozó szülői felügyeleti vagy kapcsolattartási (láthatási) jogát akkor is, ha a szülői felügyeletet megosztva gyakorolja, vagy ha a másik szülő kizárólagos felügyeleti jogot kapott.

A nemi alapú előítéletesség továbbra is elterjedt probléma a jogrendszerben, és aránytalanul nagy hatással van a szülői felügyelettel kapcsolatos döntésekre. A párkapcsolati erőszak áldozatává vált nők a társadalmi elvárások és sztereotípiák miatt alkalmatlan anyáknak bélyegezhetik igazságtalanul. Ez az előítéletesség ahhoz vezethet, hogy a gyermeke(ke)t elszakítják az anyjuktól, ami mindkettőjük esetén tovább erősíti az áldozattá válást. A közös szülői felügyeleti és kapcsolattartási (láthatási) jog megítélése a bántalmazó szülő részére arra kényszerítheti az áldozatot, hogy továbbra is az elkövető közelében lakjon, és fenntartsa vele a kapcsolatot. Ilyen esetekben a szülői felügyeleti jog vagy a felügyelet nélküli láthatási jog korlátozásának elmulasztása potenciálisan tragikus következményekkel járhat, nemcsak a nőre, hanem a gyermekekre nézve is.

Kényszerláthatás

Kényszerláthatás, más néven bíróság által kikényszerített láthatás alatt azt értjük, amikor a bíróság (vagy más illetékes hatóság) a szülői felügyeletet gyakorló szülő kérése és biztonságra vonatkozó aggályai ellenére elrendeli a gyermek és a bántalmazó szülő közötti kapcsolattartást (láthatást). Bár a kényszerláthatást pártolók azzal érvelnek, hogy ez biztosítja a gyermek jogát arra, hogy mindkét szülővel kapcsolata legyen, családon belüli erőszak esetén ez rendkívül káros és veszélyes lehet.

a. A gyermekekre gyakorolt lelki hatás

A bántalmazó szülővel való kapcsolattartásra kényszerített gyerekek gyakran szorongást, depressziót és félelmet élnek át. A bántalmazó szülő viselkedése szemtanújának lenni a kapcsolattartás (láthatás) során hosszú távú érzelmi traumához vezethet. Johnston (2005) tanulmánya szerint azok a gyerekek, akiket bántalmazó szülővel való kapcsolattartásra (láthatásra) kényszerítettek, fokozott pszichológiai szorongást és traumás tüneteket mutattak.⁶⁶ A kényszerláthatás alááshatja a gyerekek a jogrendszerbe vetett bizalmát, és a tehetetlenség érzéséhez vezethet. A gyerekek kényszerítése a bántalmazó szülővel való kapcsolattartásra folyamatos érzelmi és fizikai ártalmaknak teheti ki őket, mivel a bántalmazás szemtanújának lenni vagy a bántalmazást átélni hosszú távú lelki traumához, szorongáshoz és depresszióhoz vezethet. Ha a bántalmazó szülők számára megfelelő biztosítékok nélkül ítélnék meg kapcsolattartási (láthatási) jogot, az azt az üzenetet közvetíti, hogy a bántalmazó magatartást eltűrik, sőt elnézik.

66 Johnston, J. R. (2005). Children of divorce who refuse visitation. In J. R. Johnston & L. E. Benett (szerk.), *Children of divorce: Psychological, developmental, and clinical perspectives* (221–238. o.). Guilford Press.

b. Biztonsági kockázatok az anyák számára

A gyerekek felett elsődleges szülői felügyeleti joggal rendelkező anyák nehéz helyzetbe kerülnek, amikor arra kényszerülnek, hogy gyermeküket egy bántalmazó volt partnerhez küldjék. Az anyák jogi következményekkel nézhetnek szembe, s kiszolgáltatottakká válnak a jogi szankcióknak, ha megtagadják a bíróság által elrendelt kapcsolattartás (láthatás) végrehajtását. Bizonyos esetekben az anyákat szülői elidegenítéssel vádolhatják, ha aggályaikat fejezik ki a kapcsolattartással (láthatással) kapcsolatban, ami további jogi kihívásokhoz vezet.

Újbóli áldozattá válás a kapcsolattartás (láthatás) során

Számos családon belüli erőszakos esetben a bántalmazó szülő a kapcsolattartást (láthatást) arra használja fel, hogy folytassa bántalmazó magatartását. Ez az újbóli áldozattá válás a kapcsolattartás (láthatás) során súlyos következményekkel jár mind a gyermekek, mind az anyák számára. A lehetséges következmények közül néhányat bemutatunk az alábbiakban.

a. Fizikai bántalmazás

A bántalmazó szülők fizikailag bántalmazhatják a gyermeket, vagy a kapcsolattartást (láthatást) arra használhatják fel, hogy bántalmazzák a szülői felügyeletet gyakorló szülőt. A gyerekek a kapcsolattartás (láthatás) során szemtanúi vagy elszenvedői is lehetnek az erőszaknak, ami tartós traumát okozhat.

b. Érzelmi bántalmazás

A szóbeli bántalmazás, a fenyegetés és a megfélemlítés a kapcsolattartás (láthatás) során is folytatódhat, ami súlyos érzelmi stresszt okozhat a gyerekeknek és az anyáknak. A bántalmazás (be)jelentése miatti megtorlástól való félelem megakadályozhatja a gyerekeket abban, hogy felfedjék a tapasztalataikat.

c. Jogi akadályok

A kapcsolattartás (láthatás) során elkövetett bántalmazás bejelentése kihívást jelenthet a bizonyítékok hiánya és a gyermek legfőbb érdeke elvének jogi véelme miatt. Az anyák a szülői felügyeleti jog elvesztésétől vagy a megtorlástól való félelem miatt habozhatnak a bántalmazást bejelenteni.

Az újbóli áldozattá váláshoz hozzájáruló néhány gyakori tényező

a. A felügyelet hiánya

A kapcsolattartás (láthatás) alatti nem megfelelő felügyelet a gyerekeket további bántalmazás veszélyének teheti ki. A bántalmazó szülők ezeket a láthatási alkalmakat arra használhatják fel, hogy manipulálják vagy fenyegezzék mind a gyereket, mind az anyát.

b. Érzelmi manipuláció

A bántalmazó szülők az érzelmi manipuláció különböző formáit alkalmazhatják, mint például a gázlángéffektus (gázlángolás) vagy a bűntudat befolyásolása, hogy fenntartsák a kontrollt és megfélemlítsék a gyereket a kapcsolattartás (láthatások) során.

c. Kényszer és félelem

A gyerekek a kapcsolattartás (láthatás) során kényszerítve vagy félelemmel telve érezhetik magukat, ami megnehezíti számukra, hogy kifejezzék érzéseiket vagy aggodalmaikat. Ez a félelem hosszú távú érzelmi traumát okozhat.

Mediáció és egyéb vitarendezési eljárások

A mediációt és az alternatív vitarendezési eljárásokat gyakran alkalmazzák a szülői felügyelettel kapcsolatos viták rendezésére, de ezek a családon belüli erőszakos ügyekben igen problematikusak lehetnek. Egy Sullivan által közzétett esettanulmányban (2013) a családon belüli erőszak áldozatául esett anyák arról számoltak be, hogy újra traumatizálva érezték magukat a mediációs ülések során, amikor bántalmazó volt partnerükkel kényszerítették őket egyezkedésre. Ez tovább állandósította a hatalmi dinamikákat, és aláásta mind az anyák, mind a gyermekek biztonságát.⁶⁷ A polgári jogi alternatív vitarendezési eljárások témájában a GREVIO aggályokat fogalmazott meg azzal kapcsolatban, hogy egyes országokban a családi mediációt kötelezővé teszik, azzal együtt, hogy közben a nők elleni erőszakkal kapcsolatos ügyekben nem tiltják meg egyértelműen a kötelező alternatív vitarendezési eljárásokat. A GREVIO rámutatott arra, hogy ez a helyzet jogi kétértelmőséget teremt, és azzal jár, hogy a családjogi bíróságok és a mediációval foglalkozó szakmai csoportok számára hiányzik az egyértelmű iránymutatás az ilyen ügyek kezelésére.⁶⁸

Számos értékelő jelentésben, többek között Olaszország, Montenegró és Törökország esetében a GREVIO azt is feltárta, hogy annak ellenére, hogy a nők elleni erőszak eseteiben az alternatív vitarendezési eljárásokat hivatalosan megtiltották, a gyakorlatban továbbra is gyakran alkalmazzák ezeket. Más országok kapcsán, mint például Andorra és Portugália, ahol a nők elleni erőszakos ügyekben tilos a kötelező mediáció, a GREVIO arra a potenciális veszélyre hívta fel a figyelmet, hogy amennyiben a nő korábban nem osztotta meg, nem tárta fel a párkapcsolati erőszakra vonatkozó tapasztalatait, nincs akadálya annak, hogy a mediáció alkalmazását javasolják vagy folytassák.⁶⁹

A mediációval és az alternatív vitarendezéssel kapcsolatos legfőbb aggályok a következők.

a. Hatalmi egyenlőtlenségek

A mediáció és az alternatív vitarendezés nem biztos, hogy megfelelően kezeli a családon belüli erőszak esetében fennálló hatalmi egyenlőtlenségeket. A bántalmazók a mediációt arra használhatják, hogy manipulálják vagy megfélemlítsék az áldozatot.

b. Biztonsági intézkedések hiánya

A mediáció keretei, körülményei nem feltétlenül helyezik előtérbe az áldozatok biztonságát, így teret engednek arra, hogy potenciálisan veszélyes helyzetek alakuljanak ki. A mediátorok és a facilitátorok nem feltétlenül rendelkeznek megfelelő képzéssel a családon belüli erőszak felismerésére és kezelésére.

c. Káros/méltánytalan mediációs eredmények

Bizonyos esetekben a mediáció olyan megállapodásokhoz vezethet, amelyek nem védik megfelelően a gyermeket vagy az áldozatot. Az áldozatok a további konfliktusok elkerülése érdekében kényszerítve érezhetik magukat arra, hogy elfogadják a szülői felügyelet rendezésére vonatkozó méltánytalan megállapodást.

67 Sullivan, C. M. (2013). Mediation and advocacy with women survivors of domestic violence. In L. E. Walker, C. M. Renzetti, & J. L. Edleson (szerk.), *The Encyclopedia of Domestic Violence* (382–390. o.). Routledge.

68 Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports. GREVIO Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence. Council of Europe (Európa Tanács), 2022. február. 410. bekezdés <https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizontal-review-rev-february-2022/1680a58499>

69 *Ibid.*, 412. bekezdés

A szülői elidegenítés (PA) vagy a szülői elidegenítési szindróma (PAS) elismerése/hivatkozásként használata

A szülői elidegenítés (parental alienation, PA) vagy a szülői elidegenítési szindróma (parental alienation syndrome, PAS) nem tudományosan és empirikusan elismert fogalmak, és nincs elfogadott definíciójuk sem. Alapjuk az az állítás, hogy az egyik szülő elidegeníti a gyermeket a másiktól. A PA/PAS-t gyakran használják azokkal az anyákkal szemben, akik családon belüli erőszak áldozatai és ellenzik az elkövetőnek a gyerekekkel való kapcsolattartását.

A PAS egy ellentmondásos fogalom, amelyet 1985-ben Richard Gardner gyermekpszichiáter vezetett be. Elmélete szerint a gyermeket az egyik szülő manipulálhatja annak érdekében, hogy elutasítsa a másik szülőt, ami a gyermek feltételezett kóros elidegenedéséhez vezet. Gardner azt állította, hogy ez az elidegenítés különösen gyakori a súlyosabb konfliktusokkal terhelt válási ügyekben, és a bíróságok valamint a mentálhigiénés szakemberek gyakran nem ismerik fel. Azzal érvelt, hogy minél jobban eltávolodtak a gyermekek az apjuktól, annál erősebben lett bizonyított az elidegenítési szindróma. Gardner szigorú intézkedéseket javasolt a szindróma kezelésére, ideértve az anyától való teljes elválasztást annak érdekében, hogy a gyermeket "átprogramozzák".⁷⁰

A PAS-ra való hivatkozás valójában a családon belüli erőszakos előzményeknek a hatóságok általi háttérbe szorításához vagy delegitimálásához vezethet.⁷¹ Fontos megjegyezni, hogy a tudományos közösség nem támogatja a fogalom használatát – a szülői elidegenítés például kikerült az Amerikai Pszichiátriai Társaság diagnosztikai és statisztikai kézikönyvéből (DSM-5), így érvénytelen fogalomnak minősül. A szülői elidegenítést törölték továbbá a WHO Betegségek Nemzetközi Osztályozásából (ICD-11) is.

Az ENSZ nők és lányok elleni erőszak problémájával foglalkozó különmegbízottjának jelentése szerint azokban a válási ügyekben, ahol a párkapcsolati erőszak is jelen van, az elkövetők gyakran visszaélnak a családjogi rendelkezésekkel, hogy folytassák az áldozatok bántalmazását. A családon belüli erőszakkal kapcsolatos vádakot gyakran nem megfelelő módon vizsgálják a jogrendszerben, ami problémás feltételezésekhez vezet. Ezek a feltételezések magukban foglalhatják azt a meggyőződést, hogy az ilyen erőszak minimális kárt okoz az anyának és a gyermeknek egyaránt, és hogy az erőszak a különválással automatikusan megszűnik. Továbbá a bírók gyakran félreértik és alábecsülik a családon belüli erőszak következményeit, különösen annak a gyermekekre gyakorolt hatását, miközben hajlamosak az apákkal való kapcsolattartásnak elsőbbséget adni és azt meg is ítélni.

A bántalmazó apák, amikor erőszak vádjával szembesülnek, gyakran a PAS-t használják védekezési stratégiaként. Azzal, hogy az elidegenítés áldozatának állítják be magukat, megpróbálják elterelni a figyelmet a bántalmazó magatartásukról, hamis egyenlőségjelet téve a saját tetteik és az erőszakot átélt nő tettei között.

A családon belüli erőszak áldozataira nézve súlyos következményekkel járhat a PAS-nak ez a visszaélésszerű használata. Emiatt az áldozatra hárul a bizonyítási teher, hogy alátámassza az

⁷⁰ Richard A. Gardner, *The Parental Alienation Syndrome and the Differentiation between Fabricated and Genuine Sexual Abuse* (Creative Therapeutics, Cresskill, New Jersey, 1987), 225–230. o. és 240–242. o.

⁷¹ A nemi alapú erőszak elbagatellizálása a családjogi eljárásokban szorosan összefügg a "szülői elidegenítés" fogalmának egyre gyakoribb használatával, amely megpróbálja aláásni a gyermek attól való félelmének hitelességét, hogy az erőszakos szülővel kapcsolatot tartson. A PAS-pártiak megoldásként olyan családjogi bírósági beavatkozásokat követelnek, mint például a kísért kapcsolattartás, a kapcsolattartás rendezésének megváltoztatása, a gyermek lakóhelyének megváltoztatása vagy a felügyeletet gyakorló szülő szülői felügyeleti jogának megvonása. A szülői elidegenítés fogalmáról és alkalmazásának káros hatásairól lásd részletesebben az ENSZ nők elleni erőszak problémájával foglalkozó különmegbízottjának a szülői felügyeleti jogról és az erőszakról szóló jelentését, *op. cit.*

ártatlanságát, és gyakran elhúzódó jogi csatározások következnek, ami további traumát okoz az érintett gyermekeknek. A PAS visszaélészerű használata bizonyos esetekben még azt is eredményezi, hogy a bántalmazó szülő felügyeleti vagy kapcsolattartási (láthatási) jogot kap, ami veszélyezteti a gyermekek biztonságát.

Több tanulmány szerint az elmúlt években a párkapcsolati erőszakkal összefüggő válóperes eljárásokban az esetek 75-100%-ában a feltételezett elkövető PAS-ra hivatkozott. Az anya megvádolását azzal, hogy elidegeníti a gyermeket, gyakran használják fel bizonyítékként ahhoz az érvehz, hogy a szülői felügyeleti jogot neki ítélni nem feltétlenül szolgálja a gyermek érdekeit, mivel nem segíti elő az apával való kommunikációt. A védelmet kereső anyák nehéz helyzetbe kerülnek: ha a családon belüli erőszakra vagy gyermekbántalmazásra bizonyítékot szolgáltatnak, ez úgy értelmezhető, hogy a gyermekeket el akarják távolítani a másik szülőtől. Mindez potenciálisan azt eredményezheti, hogy elveszíthetik a gyermekek elsődleges gondozójának szerepét vagy a gyerekekkel való kapcsolattartást.⁷²

A gyermek állítólagos jogellenes külföldre vitele a szülő által

A gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló ún. Hágai Egyezmény egy nemzetközi szerződés,⁷³ amelynek célja "biztosítani a bármelyik Szerződő Államba jogellenesen elvitt vagy ott elrejtett gyermekek azonnali visszajuttatását; [...] valamint azt, hogy a gyermekek feletti felügyelet, illetve a láthatás gyakorlására szolgáló – az egyik Szerződő Állam jogrendszeréből folyó – jogot a többi Szerződő Államban ténylegesen tiszteletben tartsák".⁷⁴ Az egyezmény "a gyermekek érdekeit" nevezi meg mint a szülői felügyelettel kapcsolatos legfontosabb szempontot. A gyermekek visszavitelének kötelezettsége alól is van kivétel: az állami szervek nem kötelesek ezt elrendelni, például ha "a gyermeket visszavitele testi vagy lelki károsodásnak tenné ki vagy bármi más módon elviselhetetlen helyzetet teremtené számára".⁷⁵

Az Egyezményhez készült Magyarázó jelentés szerint⁷⁶ az egyezményt azért dolgozták ki, hogy megoldja azt a problémát, amikor valaki – általában a szülő – elviszi a gyermeket a szokásos tartózkodási helye szerinti országból, és mesterségesen létrehozott szülői felügyeleti jogot, valamint a gyermekhez fűződő joghatósági kapcsolatot szerez abban az országban, ahová a gyermeket elvitte. Ez lényegében felülírhatja a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti bíróságok által a szülői felügyeleti jog tárgyában hozott határozatokat, a gyermek visszavitele pedig az egyes államok által egyoldalúan kötött megállapodásoktól függ.⁷⁷ Az Egyezmény által biztosított jogorvoslatot a "forró nyomon követés jogorvoslatának" is hívják. A cél az, hogy a gyermek a kérelem benyújtásától számított hat héten belül visszakerüljön a szokásos tartózkodási helye szerinti joghatóság alá,⁷⁸ függetlenül attól, hogy milyen bírósági határozat született abban az országban, ahová elvitték. A Hágai Jogellenes Elviteli Egyezmény ugyanakkor nem veszi figyelembe, hogy az azonnali visszavitel mint jogorvoslat milyen hatással van azokra az anyákra, akik a családon belüli bántalmazás elől menekülnek gyermekeikkel egy másik joghatóság alá.

72 Lásd az ENSZ különmegbízottjának jelentését a szülői felügyeletről, a nők elleni erőszakról és a gyermekek elleni erőszakról, *op. cit.*

73 2023 októberétől

74 A gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló 1980. évi Hágai Egyezmény, 1. cikk. Elérhető az alábbi címen magyarul: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=24>

75 Hágai Egyezmény, 13. cikk b) pont

76 Lásd Elisa Perez-Vera, Explanatory Report on the 1980 Hague Child Abduction Convention, 1980. Elérhető: <https://assets.hcch.net/docs/a5fb103c-2ceb-4d17-87e3-a7528a0d368c.pdf>

77 *Ibid.*, 429. o.

78 Hágai Egyezmény, 11. cikk

Az egyezmény kidolgozói úgy gondolták, hogy az a "tipikus" jogellenes elvitel, ha a szülői felügyelettel nem rendelkező/azt nem gyakorló szülő – általában az apa – elrabolja a gyermeket a szülői felügyelettel rendelkező/azt gyakorló szülőtől, és a gyermekkel együtt külföldön eltűnik.⁷⁹ Az adatokból azonban kiderül, hogy 2021-ben a "jogellenes elvitelek" 88%-át a szülői felügyelettel rendelkező/azt gyakorló szülő, 94%-át pedig az anya követte el⁸⁰ – ez messze van attól, mint amit a Hágai Egyezmény kidolgozásakor elképzelték.

A fentiek azt eredményezték, hogy számtalan nő és gyermek került bántalmazó kapcsolatok csapdájába, és nem tudtak visszatérni hazájukba.⁸¹ Egy anya pedig, aki a családon belüli bántalmazás elől menekült el, a Hágai Egyezmény szerinti eljárásban találhatja magát, mivel – sok esetben akaratlanul – jogellenesen vitte el gyermekét,⁸² majd kénytelen őt visszavinni.⁸³

Ha egy anya ilyen helyzetbe kerül, és elviszi gyermekeit a joghatóság alól, több szempontot is figyelembe kell venni annak meghatározásához, hogy a Hágai Jogellenes Elviteli Egyezmény alkalmazandó-e, és lehet-e arra hivatkozni.

A káros gyakorlatok listája – tilalmak

- A gyermekek és az anyák jogainak és biztonságának különválasztása;
- Annak figyelmen kívül hagyása/bagatellizálása, amikor a gyermekek szemtanúi az erőszaknak, és hogy ennek milyen hatásai vannak;
- A kapcsolattartás, láthatás elrendelése mindenáron – kényszerláthatás;
- Mediáció és hasonló vitarendezési módszerek vagy eljárások alkalmazása;
- A szülői elidegenítésre/szülői elidegenítési szindrómára való hivatkozás vagy annak használata;
- Az erőszak, erőszakos előzmények figyelmen kívül hagyása/nem kellő figyelembevétele a gyermekek állítólagos jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos ügyekben.

79 Lásd: Hale J., in Re S (Abduction: Access Rights) [1977] 1 FLR 971, 977. o. (1977).

80 Nigel Lowe és Victoria Stephens, Global Report – Statistical study of applications made in 2021 under the 1980 Child Abduction Convention (HCCH 2023), elérhető: <https://assets.hcch.net/docs/bf685eaa-91f2-412a-bb19-e39f80df262a.pdf>

81 Merle H Weiner, *Potential and Challenges of Transnational Litigation for Feminists Concerned about Domestic Violence Here and Abroad*, (2002–2003). University Journal of Gender Social Policy and Law 11, 2. szám. 749, 769. o.

82 Eran Sthoeger, International Child Abduction and Children's Rights: Two Means to the Same End, 32 *Michigan Journal of International Law*, 511 (2011), 513. o.: <https://repository.law.umich.edu/mjil/vol32/iss3/3>

83 Hágai Egyezmény, 1. cikk

V. A gyermekbarát szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárások és döntések központi tényezői⁸⁴

Azok a gyermekek, akik családon belüli erőszak tanúi és/vagy közvetlen áldozatai, mindig súlyos terheket hordoznak, és a jóllétük gyakran veszélybe kerül. A veszély és a stressz fokozódhat a szülők különválásával. A gyermekekre nézve a lehetséges következmények minden esetben olyan súlyosak, hogy a gyerekek védelme prioritást kell, hogy élvezzen. Sok esetben az erőszak nem ér véget a különválással, a kontroll, a megfélemlítés, az elnyomás és a megalázás struktúrái továbbra is fennmaradnak. Zaklatás, fenyegetés, fizikai és/vagy szexuális erőszak a térbeli különválás után is előfordul. A gyermek fejlődését potenciálisan befolyásoló súlyos következmények és a családi kapcsolatokra gyakorolt hatás miatt a bíróságnak vizsgálnia kell, hogy szükség van-e a kapcsolattartás korlátozására vagy kizárására. Indokolt lehet a közös szülői felügyeleti jog megvonása és a szülői felügyeletnek az anya számára megítélése is. Ha a családon belüli erőszakot követően bírósági eljárásokra kerül sor, a gyermek legfőbb érdekének kell az elsődleges szempontnak lennie. Az erőszakot átélt szülő védelme a további erőszakkal szemben ugyancsak jogi védelmet élvez az emberi és alapvető jogok által. Ezt nem szabad szem előtt tévesztetni sem az eljárások lefolytatása során, sem a szülői felügyeletre vagy kapcsolattartási jogra vonatkozó bírósági döntések esetén.

A fentiekre tekintettel fontos, hogy a bíróság a családon belüli erőszakra utaló jelekre figyelemmel legyen, ugyanakkor az is fontos, hogy a családjogi eljárásban részt vevő személyek, valamint a tanácsadó és támogató/segítő rendszer szereplői egyaránt biztosítsák, hogy a szükséges információk eljussanak a családjogi bírósághoz. A női menedékházakban, a nők számára létrehozott tanácsadó központokban, az intervenció központokban vagy a női segélyközpontokban dolgozó szakemberek felvilágosíthatják az erőszak által érintett anyákat arról, hogy a családjogi bíróság számára milyen fontos, hogy jól tájékozott legyen az erőszakos esetekről. A tanácsadók által az anya támogatására készített írásos jelentés például lényeges hozzájárulást jelent a tények tisztázásához.

Fontos elismerni, hogy az anyáknak gyakran nehézséget okoz, hogy röviddel az elkövetőtől való elválás után beszéljenek az erőszakról, mivel az erre való hajlandóságukat számos hátráltató tényező alááshatja:

- szégyenérzet, amiért bántalmazó kapcsolatban maradtak, és/vagy nem tudták jobban megvédeni a gyermekeiket;
- bűntudat, mivel úgy gondolják, hogy ők az okozói a megromlott családi kapcsolatnak;
- a megfélemlítettség érzése az elkövetők különféle, további erőszakkal való fenyegetései miatt (ideértve a gyermekek elrablását is);
- az attól való félem, hogy elveszíthetik a gyermekeiket a szülői felügyeleti joggal kapcsolatos küzdelemben.

A különválást és a válást követően a szülői felügyeletre vonatkozó ügyekben a családjogi bírósági eljárások általános eljárásrendjét ki kell igazítani olyan esetekben, amikor családon belüli erőszakról van szó.

⁸⁴ Ez a rész az alábbi kiadvány kivonatát tartalmazza: Meysen, Thomas (Hrsg.) (2021): Kindschaftssachen und häusliche Gewalt. Umgang, elterliche Sorge, Kindeswohlgefährdung, Familienverfahrensrecht. Heidelberg/ Németország: SOCLES.

Olyan eljárásra van szükség, amely prioritásként kezeli, hogy a tények tisztázását, valamint az erőszak által érintett gyermekekre és szülőre vonatkozó kockázatokat komolyan vegyék és értékeljék. A hangsúly a következő kérdésekre helyeződik:⁸⁵

- A gyermek védve van-e a jóllétét fenyegető veszélyektől?
- Az erőszak által érintett anya védve van-e a jóllétét fenyegető veszélyektől?

A gyermekek joga ahhoz, hogy a bíróság a szüleiktől függetlenül meghallgassa őket. A gyermekek meghallgatásának kritériumai⁸⁶

a. A meghallgatásra rendelkezésre álló időkeret

Alapvető követelmény, hogy a bíróság elegendő időt biztosítson a gyermek meghallgatására. Erre legalább egy órát kell betervezni.

b. A meghallgatás helye

Ajánlott, hogy a bíróság előzetesen tisztázza, hol kell meghallgatni a gyermeket. Kritikus esetekben, például erőszak előfordulása vagy a gyermek jóllétét fenyegető veszélyek esetén mindig számításba kell venni, hogy a gyerekeket a lakóhelyükön hallgassák meg. A megszokott környezet általában biztonságot nyújt a gyerekeknek a meghallgatással járó stresszhelyzetben.

c. A meghallgatás időzítése

A meghallgatás időzítése is különös jelentőséggel bír, nem lehet tetszőlegesen választott. Azokat a gyermekeket, akik családon belüli erőszak tanúi voltak, nem szabad ugyanazon a napon meghallgatni, mint a szüleiket. A feszült és szorongással teli légkörön gondos tervezéssel oldani lehet.

Ha az idő engedi, ajánlott a gyermekek meghallgatásának időpontját néhány nappal a szülők meghallgatása előttre kitűzni. Ezáltal a bíróság friss benyomást szerez azzal a rémülettel és stresszel kapcsolatban, amelyet a szülői, erőszakos konfliktus következtében a gyermekek kifelé közvetítenek. Így a bíróság már sokkal nagyobb bizonyossággal léphet fel a szülők előtt a gyermek legfőbb érdekének védelmével kapcsolatban.

d. A meghallgatások videofelvétele

A gyermekek másodlagos traumatizálásának kockázata csökkenthető a meghallgatások videofelvételes rögzítésével és a felesleges ismétlések elkerülése érdekében annak biztosításával, hogy a felvételek elfogadhatók legyenek bizonyítékként.⁸⁷

Kockázat- és veszélyértékelés⁸⁸

A bíróságnak rendszeresen el kell végeznie a saját kockázatértékelését, és más szereplők (pl. ifjúságvédelmi hivatal, rendőrség) kockázatértékelését is tekintetbe kell vennie a ideiglenes

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ Child-friendly justice – Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States. FRA (European Union Agency for Fundamental Rights), 2017, 12. o. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly-justice-children-s-perspective_en.pdf

⁸⁸ *Ibid.*

intézkedések és/vagy a végső döntések meghozatala érdekében. Az áldozatok védelmének biztosítása során garantálni kell, hogy az erőszak elleni védelemről szóló törvény⁸⁹ alapján meghozott távoltartási határozatokat, megközelítési tilalmakat ne ássa alá a kapcsolattartás elrendelése. Emellett biztosítani kell, hogy a gyermekek átadása során akkor is garantálható a védelem, ha éppen nincs rendőri jelenlét vagy a családjogi bíróság által elrendelt távoltartás, megközelítési tilalom. (A kockázatértékelésre egy példa a Különleges útmutató a müncheni minta-kérdőívhez című dokumentum.)

Vizsgálati kritériumok a bíróság számára a szülői felügyeletre és a kapcsolattartásra vonatkozó határozatok meghozatalához, családon belüli erőszakos eseteknél⁹⁰

A szülői felügyeletre vagy a kapcsolattartásra vonatkozó döntés meghozatala előtt kellő bizonyosságot kell szerezni a gyermekekre és/vagy az erőszak által érintett (erőszakot átélt) szülőre vonatkozó kockázati helyzetek értékelése tárgyában. A következő kérdéseket alaposan meg kell fontolni:

- Kellően tisztázottak-e az erőszakos cselekmények, a veszély folyamatos jelenléte, valamint a gyermek és az erőszak által érintett szülő védelmi szükségletei? Továbbá adott esetben ezek valószínűsége is kellően tisztázott-e?
- Kellőképpen tisztázottak-e az azzal kapcsolatos történések, hogy a gyermek tanúja volt a családon belüli erőszaknak?
- Kellő bizonyossággal értékelhető-e az elkövető szülő erőszakos cselekményeinek kockázata? Az elkövető szülő vállalta-e a felelősséget az erőszakos cselekményekért?
- Milyen támogatás és segítség áll a gyermek rendelkezésére?
- Milyen támogatásban részesül az elkövető szülő?
- Milyen támogatás és segítség áll az erőszak által érintett szülő rendelkezésére?
- Fennáll-e a további erőszak veszélye, például ha a gyermek és az erőszakkal érintett szülő titkos tartózkodási helye ismertté válik?
- Fennáll-e a veszélye annak, hogy a szülői gondoskodással kapcsolatos kérdésekről való megállapodást célzó folyamatban a kapcsolattartás során a gyermek vagy az erőszak által érintett szülő további stressznek vagy akár újbóli traumatizációnak van kitéve?
- Folytatódnak-e a (korábbi) erőszakos struktúrák és dinamikák (kontroll, megfélemlítés, elnyomás, lekicsinylés)?
- A konfliktus szintje ésszerű időn belül kellőképpen csökken-e (például az erőszakos szülő felelősségvállalása vagy az erőszak miatti súlyos teher és bizalomvesztés kapcsán)?

89 Németországban 2002 óta van hatályban az úgynevezett "erőszak elleni védelemről szóló törvény" (az erőszak és a zaklatás elleni polgári jogi védelemről). Ez lehetőséget ad az áldozatnak arra, hogy a bíróságnál kérelmezze az elkövető eltávolítását a közös otthonból, illetve annak megtiltását, hogy az elkövető az anyával kapcsolatba lépjen. Lásd: <https://www.gesetze-im-internet.de/gewschg/BJNR351310001.html>

90 *Ibid.*

Kapcsolattartásra vonatkozó eljárások⁹¹

A (felügyelt) kapcsolattartásra akkor kerülhet sor, ha az erőszakos szülő viselkedésére vonatkozó alábbi kérdésekre kellően megnyugtató válaszokat lehet adni. Amennyiben ezek a kérdések nem megválaszolhatóak, a (felügyelt) kapcsolattartásra nem kerülhet sor.

- A bizonyítottan erőszakos szülő nemcsak elismerte-e tetteit, hanem járható módon felelősséget is vállalt-e értük (pl. megbánást tanúsított-e az okozott nehézségekért)?
- Az erőszakos szülő kidolgozta-e a módját annak, hogy hogyan fejezze ki sajnálatát a gyermeknek az okozott stressz miatt, és hogy hogyan viselkedjen megfelelően a gyerekekkel (pl. ne gyakoroljon nyomást, és fogadja el a gyerek távolságtartását)?
- Elegendő bizonyosság van-e arra vonatkozóan, hogy az erőszakos szülő még stresszhelyzetben is képes megfelelően kontrollálni az impulzusait? Erre vonatkozóan fontos információval szolgálhat, ha az erőszakos szülő már igénybe vett tanácsadást vagy részt vett családon belüli erőszak elkövetőinek szóló programokban, és képes is volt változtatásra.
- A gyermeknek vannak-e olyan félelmei/szorongásai, amelyek a kapcsolattartási eljárások útjában állnak, vagy akár határozottan ellenzi is a kapcsolattartást?
- Garantált-e az erőszak által érintett szülő biztonsága, különösen a gyermekkel való kapcsolattartás esetén?

Kizárólagos vagy közös szülői felügyelet?⁹²

A családon belüli erőszak határozott indikátor arra, hogy a gyermek érdekeit a közös szülői felügyelet (részleges) megvonása szolgálja. Annak eldöntéséhez, hogy a kizárólagos szülői felügyeleti jogot (részben) az anyára ruházzák-e, a következőket kell figyelembe venni:

- Melyik szülővel van pozitív és stabil kötődés?
- Melyik szülővel biztosított/garantált a megbízható, pozitív kapcsolat folytonossága?
- Melyik szülő esetén a legvalószínűbb, hogy a gyermek számára stabil, pozitív élethelyzetet tud fenntartani, szükség esetén tanácsadás és támogatás igénybevételével?

91 *Ibid.*

92 *Ibid.*

VI. A családon belüli erőszak által érintett gyermekek védelmére vonatkozó európai ígéretes gyakorlatok a bírósági eljárások kapcsán

A nők és gyermekek jogait érintő különböző kihívások és kérdések kezelésére, melyek a szülői felügyeleti eljárások témájához kapcsolódnak, Európa-szerte jelennek meg olyan ígéretes gyakorlati példák, amelyek innovatív megközelítéseket mutatnak be. Az alábbiakban néhány ilyen példát sorolunk fel, hogy értékes betekintést nyújtsunk azokba a hatékony stratégiákba, amelyek utat nyitnak az áldozatbarátabb szülői felügyeleti eljárások felé.

Az írországi Women's Aid egy átfogó, tényeken alapuló tanulmányon dolgozik, amely az ír családjogi rendszeren belül vizsgálja a szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárások hatékonyságát. A kutatás azt elemzi, hogy ezek az eljárások – önállóan és más tényezőkkel együtt – hogyan kezelik a családon belüli erőszak áldozatainak és túlélőinek, köztük a gyermekeknek a biztonsággal és jóléttel kapcsolatos szükségleteit. A munka várhatóan 2024 végén fejeződik be.⁹³

A szülői elidegenítéssel kapcsolatban Spanyolország 2021-ben törvényben tiltotta meg a PAS és az ennek megfelelő elméleti koncepciók használatát,⁹⁴ Olaszországban pedig a legfelsőbb bíróság tiltotta meg a PAS elmélet alkalmazását.⁹⁵

Spanyolország esetében a GREVIO megjegyezte, hogy a módosítás hatékony végrehajtása során felmerülő kihívások ellenére az elkövetők többé nem akadályozhatják meg, hogy gyermekeik hozzáférjenek az alapvető fontosságú tanácsadásokhoz, mivel megszüntették azt a rendelkezést, amely mindkét szülő beleegyezését írta elő feltételként az ilyen szolgáltatáshoz való hozzáféréshez.⁹⁶

A GREVIO Félidős horizontális felülvizsgálati jelentése átfogó áttekintést nyújt az Isztambuli Egyezmény egyes cikkeivel kapcsolatos kihívásokról és pozitív gyakorlatokról. A jelentés alapján néhány ígéretes kezdeményezés következik a családon belüli erőszak áldozatává és/vagy tanújává vált gyermekek védelmére vonatkozóan a szülői felügyeleti eljárások tekintetében.

31. cikk – Szülői felügyelet, kapcsolattartás és biztonság

A GREVIO több ország felé is elismerését fejezte ki a 31. cikk végrehajtásával kapcsolatos jó gyakorlatokért. Ausztriában erős jogi alapot teremtettek annak megakadályozására, hogy a bántalmazó szülők szülői felügyeleti jogot kapjanak. Bár a GREVIO megjegyezte, hogy ez a rendelkezés talán még nem széles körben ismert a bírói kar körében, kiemelte, hogy a polgári törvénykönyv alapján a gyermek legfőbb érdekének meghatározása magában foglalja az alábbi tényezőt: "a kockázat csökkentése, hogy a gyermek tanúja vagy közvetlen célpontja legyen a közeli személyek elleni erőszaknak". Ezenkívül Ausztria 2013-ban létrehozta a "családjogi bírósági segítségnyújtást", amely szakemberek (szociális munkások, pszichológusok és pedagógusok) bevonásával támogatja a családjogi bírákat a megalapozott és

93 Kutatási projektek – Women's Aid (womensaid.ie) <https://www.womensaid.ie/get-informed/advocacy/research-projects/>

94 Lásd a vonatkozó törvényt: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2021-9347>

95 Lásd: https://www.dire.it/wp-content/uploads/2021/05/Ordinanza-Cassazione-13217_2021.pdf

96 3rd General Report on GREVIO's Activities. GREVIO Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence. Council of Europe (Európa Tanács), 2022. június. 87. bekezdés. <https://rm.coe.int/prems-055022-gbr-2574-rapportmultian-nuelgrevio-texte-web-16x24/1680a6e183>

kielégítő döntések meghozatalában. A 31. cikkkel kapcsolatban Franciaország bevezette a védelem alatti kíséretet, amely lehetővé teszi a gyermekek számára, hogy a láthatás során egy nem családtag felnőtt is jelen legyen.⁹⁷

50. cikk – Azonnali reakció, megelőzés és védelem

Spanyolországban annak érdekében, hogy a családon belüli erőszakra átfogó jogi választ adjanak, ezeket az ügyeket az ügyészségen belül speciális egységek kezelik, és külön bíróságok tárgyalják. Ezek a bíróságok kettős, mind a büntetőjogi, mind a polgári ügyekre – például a védelmi határozatra, szülői felügyeleti jogvitára és válásra – kiterjedő hatáskörrel rendelkeznek. Az eljárásban részt vevő valamennyi jogi szakember speciális képzésben részesül.⁹⁸

55. cikk – Kérelemre és hivatalból indított eljárások

Dániában áldozatsegítő jogászok állnak rendelkezésre már a bűncselekmény bejelentését követően, és még azelőtt, hogy az áldozat első ízben tesz vallomást. Ezek a szakemberek segítenek az áldozatoknak abban is, hogy kártérítést követeljenek az elkövetőktől. A GREVIO hangsúlyozta, hogy az áldozatok folyamatos támogatására van szükség abban az esetben, amikor a bűncselekményekből polgári eljárások következnek, mint például a kártérítési igények vagy a családon belüli erőszakkal kapcsolatos válási és szülői felügyeletre vonatkozó ügyek. Ez a támogatási szint hasonló az Ausztriában nyújtott (fent említett) pszichoszociális segítséghez.⁹⁹

Ezen felül a GREVIO kiemelte a családon belüli erőszak által érintett gyermekek és nők védelmére és támogatására vonatkozó ígéretes gyakorlatokat, általánosságban véve, és ideértve a bírósági eljárásokat is.

9. cikk – Nem kormányzati szervezetek és a civil társadalom

Ausztriában a biztonsági rendőrségről szóló törvény értelmében a bűnüldöző szervek minden olyan esetben értesítik az Erőszakvédelmi Központot, ha sürgősségi eltöltő (távoltartó) végzést adnak ki, így a központok kapcsolatba léphetnek az érintett nőkkel és gyerekekkel.¹⁰⁰

11. cikk – Adatgyűjtés és kutatás

Portugáliában olyan adatgyűjtő eszközt használnak, amely átfogó áttekintést ad a családon belüli erőszakkal kapcsolatos büntetőeljárásokról. A családon belüli erőszakos eseteket egy olyan formanyomtatványon dokumentálják, amely kulcsfontosságú információkat rögzít, mint például az áldozat és az elkövető kora és neme, a kapcsolatuk jellege (ideértve a gazdasági függőséget), az erőszakot tanúként átélő gyermekek jelenléte, a fegyverhasználat, az elkövető által tanúsított esetleges addiktív viselkedés, valamint az áldozat orvosi kezelése és kockázatértékelése.¹⁰¹

18. cikk – Általános kötelezettségek

Albániában önkormányzati szinten olyan átirányítási mechanizmusokat dolgoztak ki, amelyek célja az intézményközi együttműködés kialakítása a különböző ágazatok képviselői közötti, ideértve az önkormányzatokat, a jogi szerveket, a rendőrséget, az egészségügyi, a foglalkoztatási és az oktatási hivatalokat, valamint a nők elleni erőszakkal szembeni fellépésre szakosodott nem kormányzati szervezeteket. Az átirányítási mechanizmus három fő szereplőből áll: a stratégiai irányért felelős irányítóbizottságból,

97 GREVIO Horizontális felülvizsgálati jelentés, *op. cit.*, 325. bekezdés <https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizantal-review-rev-february-2022/1680a58499>

98 *Ibid.*, 433. bekezdés

99 *Ibid.*, 482. bekezdés

100 *Ibid.*, 75. bekezdés

101 *Ibid.*, 104. bekezdés

az esetkezeléssel foglalkozó multidiszciplináris technikai csoportból és a csoport tevékenységét felügyelő helyi koordinátorból. A folyamat akkor kezdődik, amikor az áldozat először fordul a mechanizmus bármelyik tagjához, aki ezt követően tovább irányítja őt.¹⁰²

19. cikk – Tájékoztatás

Svédországban az önkormányzati szociális szolgálatok és az egészségügyi szakemberek döntő szerepet játszanak abban, hogy az érintetteket speciális támogató szolgáltatásokhoz irányítsák. Emellett az oktatási ágazaton belül olyan kijelölt iskolai támogató személyzet áll rendelkezésre, akikhez útmutatásért és segítségért lehet fordulni, mivel sokan közülük speciális képzésben részesülnek a családon belüli erőszak által érintett gyermekekkel kapcsolatos esetek azonosítására és kezelésére.¹⁰³

26. cikk – A gyermek tanúk védelme és támogatása

Számos állam előírja, hogy az olyan eseteket vagy azok gyanúját, amikor a gyermek a családon belüli erőszak tanúja vagy áldozata, jelenteni kell a megfelelő hatóságoknak, például a helyi önkormányzatoknak vagy a gyermekvédelmi szolgálatoknak. Több államban, köztük Montenegróban és Olaszországban a gyermekek jelenlétében elkövetett erőszak súlyosabb jogi szankciókat, büntetést von maga után, vagy – például Olaszországban és Hollandiában – gyermekbántalmazásnak minősül. Andorrában, Montenegróban és Törökországban a jogszabályok azonos védelmet és támogatást írnak elő az áldozatok és a tanúk számára, mivel az ilyen erőszak tanújának lenni egyenértékűnek tekinthető azzal, mintha valaki közvetlen áldozata az erőszaknak. Az andorrai jogi szabályozás családon belüli erőszak esetén a kiskorú gyermekeket az anyjukkal együtt "áldozatként" határozza meg. Ez a minősítés feljogosítja az érintetteket arra, hogy szociális, pszichológiai és orvosi segítségnyújtást is magában foglaló alapvető támogatásban részesüljenek. Hasonlóképpen Spanyolországban is átfogó támogatást és védelmet nyújtanak a kiskorú, illetve azon gyermekek számára, akik a párkapcsolati erőszakkal érintett nők szülői felügyelete alatt állnak.

28. cikk – Bejelentés szakemberek részéről

Finnországban a 2015-ös jogszabályi változásokat követően a szakembereket már nem kötik a titoktartási szabályok, ha arra vonatkozó gyanújuk merül fel, hogy családon belüli erőszakos helyzetekben a nők vagy gyermekek életét potenciális veszély fenyegeti. A régi szabályozással ellentétben jogosultak lettek arra, hogy a veszélyt jelentsék az illetékes hatóságoknak.¹⁰⁴

29. cikk – Polgári perek és jogorvoslatok

Spanyolországban az ombudsman a nők vagy gyermekeik megölésével kapcsolatos valamennyi ügyben vizsgálatot kezdeményez, hogy feltárja a büntető igazságszolgáltatási rendszer reakciójának hiányosságait.¹⁰⁵

30. cikk – Kártérítés, kártalanítás

Svédországban a családon belüli erőszak szemtanújaként a gyermekek kártérítést kaphatnak a bűncselekményből eredő sérülésekért, ha a cselekmény kárt okozott a gyermek bizalmában egy olyan személy iránt, akihez szoros kötelék fűzi.¹⁰⁶

56. cikk – Védelmi intézkedések a nyomozás és a bírósági eljárások alatt

Dániában a "Gyermezházak" szakmai támogatást és pszichológiai tanácsadást nyújtanak a szexuális

102 *Ibid.*, 223. bekezdés

103 *Ibid.*, 236. bekezdés

104 *Ibid.*, 300. bekezdés

105 *Ibid.*, 306. bekezdés

106 *Ibid.*, 316. bekezdés

bántalmazás gyermek áldozatai számára. Ezeket a gyermekbarát helyeket a családon belüli erőszak gyermek tanúinak meghallgatására is használják. Portugália hasonlóképpen létrehozott külön gyermek-meghallgató szobákat, a gyermekek jogairól szóló 2017–2020-as nemzeti stratégiával összhangban.¹⁰⁷

107 *Ibid.*, 491. bekezdés

VII. Következtetések és ajánlások

A szülői felügyeletre és kapcsolattartásra vonatkozó döntések és gyakorlatok által okozott (potenciális) károk enyhítése érdekében, valamint a családon belüli erőszak esetén az áldozatok jogainak, biztonságának és védelmének megerősítése céljából a következő, alapvető fontosságúnak tekintett reformok, intézkedések és gyakorlatok bevezetését, alkalmazását javasoljuk.

- 1.** A párkapcsolati erőszaknak a gyermekekre gyakorolt hatását mind a jogi szabályozás, mind a gyakorlat szintjén el kell ismeri. **A családon belüli erőszak/nemi alapú erőszak tanújának számító gyermekeket is az erőszak áldozatainak kell tekinteni**, mind a jogszabályokban, mind a gyakorlatban.
- 2.** A szülői felügyeletre és a kapcsolattartásra vonatkozó döntések esetén mindig **a gyermek** legfőbb érdekét, **jogait, biztonságát** és jóllétét kell **elsődlegesnek tekinteni, figyelembe véve a védelmet nyújtó szülők**, az anyák **jogait és biztonságát** is. Ezt a jogi szabályozás és a gyakorlat szintén is garantálni kell. Az érintettek jogainak és biztonságának a szempontjait a szülői felügyeleti jogról és a kapcsolattartásról szóló határozatok felülvizsgálata során, valamint a kapcsolattartás gyakorlására vonatkozóan is figyelemmel kell kísérni.
- 3.** A bíróságoknak *hivatalból* **alapos szűrést, vizsgálatot kell végezniük a családon belüli erőszakkal kapcsolatos esetek azonosítása céljából**, valamint annak érdekében, hogy értékeljék a szülői felügyelet és kapcsolattartás rendezésének biztonságosságát. A szülői felügyeleti, kapcsolattartási jogviták és a kapcsolódó eljárások során **szabványosított kockázatértékelési eszközöket kell alkalmazni** a gyermekeket és az anyákat érő esetleges sérelem felmérésére. Megfelelő kockázatkezelési és védelmi intézkedéseket kell hozni.
- 4. Közös szülői felügyelet nem ítéhető meg** erőszakos esetekben, különösen akkor, ha (a korábbi) erőszakos struktúrák és dinamikák (kontroll, fenyegetés, félelemkeltés, elnyomás, lekicsinylés) továbbra is fennállnak; a stressz továbbra is hatással van a gyermekekre és a nem bántalmazó szülőre (pl. félelem, traumatizáció, stressztünetek a kapcsolattartás előtt, alatt vagy után); vagy a konfliktus megfelelő csökkentése nem ésszerű kezelés alkalmazásával, illetve az utóbbi sikere nem várható ésszerű időn belül. Erőszak esetén az áldozatok jogai és biztonsága érdekében az elkövető szülővel való **kapcsolattartást** általában vagy **ki kell zárni, korlátozni kell, illetve fel kell függeszteni**. Amíg fennáll az anya és/vagy a gyermek elleni erőszak vagy a súlyos pszichológiai stressz újbóli kialakulásának veszélye, addig nem kerülhet sor (még felügyelt) kapcsolattartásra sem. Amennyiben nem állapítható meg az erőszak és a sérülés további kockázata, a kapcsolattartás minimális előfeltétele az elkövető szülő nyilatkozata, hogy tartózkodik az erőszaktól, valamint az, hogy egy speciális tanácsadó szolgáltatást vegyen igénybe és/vagy egy szociális tréningen vegyen részt.
- 5.** A jogi szakembereknek, bíróknak, mediátoroknak, bíróság által kirendelt szakértőknek és más érintett szakembereknek **mind minőségileg, mind mennyiségileg megfelelő alap- és továbbképzésben** kell részesülniük a családon belüli erőszak dinamikájáról, a traumatudatos megközelítésekről, valamint az erőszaknak a gyermekekre gyakorolt hatásáról, ideértve a szülői felügyeletre és kapcsolattartásra vonatkozó káros gyakorlatokat is. A témára vonatkozóan ajánlott a kapcsolódó szakképesítés és szakosodás.
- 6.** Az igazságszolgáltatási rendszerben holisztikus, integrált megközelítést kell alkalmazni: a büntetőjogi és az erőszak elleni védelemmel kapcsolatos **eljárásokat össze kell hangolni** a szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárásokkal. Mind az anyagi, mind az eljárási jogban **minimum standardokat és eljárásokat (protokollokat)** kell bevezetni az erőszak gyanúja esetére. Ezeknek meg kell felelniük az ENSZ Gyermejjogi Egyezményének és az Isztambuli Egyezménynek egyaránt.

7. A felnőtt és gyermek áldozatok **meghallgatását** úgy kell biztosítani, hogy **megelőzhető legyen a másodlagos áldozattá válás**. A gyermekek többszöri meghallgatását kerülni kell.
-
8. A szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárások során az áldozatok számára **jogi képviselőt kell biztosítani** a jogaik védelme érdekében, valamint azért, hogy véleményüknek hangot adhassanak.
-
9. Mind a gyermekek, mind az anyák számára **hozzáférést** kell biztosítani **a megfelelő támogató szolgáltatásokhoz**, ideértve a tanácsadást, a jogi segítségnyújtást és a pénzügyi támogatást, annak érdekében, hogy segítsék őket eligazodni a szülői felügyeleti jogviták kihívásai kapcsán.
-
10. Erőszakos esetekben a **mediációt**, a békéltetést vagy a hasonló vitarendezési módszereket és eljárásokat, amelyek a szülőket arra kötelezik, hogy megegyezésre jussanak a szülői felügyeleti és kapcsolattartási ügyekben, a törvény szerint tilalmazni kell, és ezek a gyakorlatban **sem alkalmazhatók**.
-
11. **A tudományosan nem bizonyított elméletek**, mint például a szülői elidegenítési szindróma (PAS), **nem szolgálhatnak alapul** a szülői felügyeleti jogra és a kapcsolattartásra vonatkozó döntések meghozatalához.
-

WOMEN
AGAINST
VIOLENCE
EUROPE